

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2015

Monika Plíhalová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jakpak je dnes u nás doma?

How we are at home today?

Monika Plíhalová

Vedoucí práce: PhDr. Leonora Kitzbergerová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: B PG-VV (7501R008, 7504R235)

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Jakpak je dnes u nás doma?* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 3. 4. 2015

.....

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Leonoře Kitzbergerové, Ph.D. za odbornou pomoc a vstřícný přístup při zpracování této práce.

ANOTACE

Bakalářská práce je věnována didaktickému výtvarnému projektu, který je založen na poznatcích získaných při studiu vesnice Kamenice a jejího nejbližšího okolí. První část práce je věnována informacím o daném místě – Kamenici. Jde o seznámení s jejími historickými kořeny i se současnou podobou obce. Druhá část je věnována vlastnímu výtvarnému projektu realizovanému na základní škole v Kamenici v rámci zájmového kroužku i ve spolupráci s učiteli základní školy na běžných hodinách výtvarné výchovy. Projekt je zaměřen na prohlubování vztahu žáků k místu, kde žijí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Projekt ve výtvarné výchově; domov; historie obce; vztah k prostoru; výtvarné vyjádření

ANNOTATION

The bachelor's thesis is devoted to a didactic art project, which is based on the knowledge acquired by studying the village called Kamenice and its surroundings. The first part of the thesis is concentrated on the information about the area – Kamenice. It is the introduction to its history and to a current situation of the village. The second part is devoted to the didactic art project realized at primary school in Kamenice during the after-school activity and also in cooperation with teachers from the primary school during their lessons of Art Education. The project is focused on consolidating the relationship between pupils and the area, where they live.

KEYWORDS

Project in Art Education; home; history of village, relationship to the area; art expression

Obsah:

1	Úvod	6
2	Teoretická část	7
2.1	Domov jako pojem.....	7
2.2	O obci Kamenice	9
2.2.1	Významné kapitoly z historie obce.....	11
2.2.2	Kamenice jako umělecká základna	13
2.3	Několik dalších informací klíčových pro výtvarný projekt.....	19
2.3.1	Kámen v Kamenici	19
2.3.2	Kamenická fauna a flóra: aleje a rybníky.....	22
2.3.3	Tajemství zámků a hrobky v současné Kamenici.....	25
2.3.4	Náhodní kolemjdoucí v Kamenici	26
2.3.5	Kde je centrum Kamenice?.....	27
3	Didaktická část	30
3.1	O projektovém vyučování ve výtvarné výchově.....	30
3.2	Celková charakteristika projektu <i>Jakpak je dnes u nás doma?</i>	33
3.3	Cílová skupina a její charakteristika	36
3.3.1	Struktura skupiny:.....	36
3.3.2	Skupina dětí z hlediska vývojové psychologie	36
3.4	Realizovaný projekt „Jakpak je dnes u nás doma?“	39
3.4.1	První úkol: Jakpak tlačí kámen v botě?.....	39
3.4.2	Druhý úkol: Jakpak vidí kámen stromy?.....	45
3.4.3	Třetí úkol: Jakpak nosí kámen štěstí?	50
3.4.4	Čtvrtý úkol: Jakpak dělá kámen značku?.....	59
3.4.5	Pátý úkol: Jakpak kámen uchová tajemství?	65
3.4.6	Šestý úkol: Jakpak touží kámen po vodě?	70
3.5	Spolupráce s učiteli.....	76
3.6	Úskalí realizovaného výtvarného projektu.....	77
4	Praktická část	79
4.1	Fotodokumentace	80
5	Závěr	83
6	Seznam použitých informačních zdrojů	84
7	Seznam příloh	88
8	Seznam obrázků	89

1 Úvod

Bakalářská práce na téma *Jakpak je dnes u nás doma?* je věnovaná výtvarnému projektu o obci Kamenice, který otevírá žákům místní školy nové pohledy na lokalitu, kde žijí. Projekt je postaven na myšlence, že poznat charakter svého okolí a naučit se v něm orientovat je předpokladem pocitu sounáležitosti s místem (Ch. Norberg-Schulz, 2010).

Výtvarný projekt svou mnohohohledovostí poukazuje na několik aspektů Kamenice. Dotýká se historie i současnosti obce, sleduje soužití obyvatel s krajinou. Průvodcem projektu se staly kameny, jejichž různorodá seskupení vytvářejí v místních lesích poetická zákoutí.

Ohnisko teoretické části leží ve zkoumání obce Kamenice tak, aby bylo možné realizovat výtvarný projekt na základě důležitých souvislostí. Jedna z kapitol se zabývá objasněním pojmu domov, další jsou věnovány údajům o obci. Patrnou stopu v historii obce zanechal šlechtický rod Ringhofferů, na jeho odkaz tedy pamatuje i tato bakalářská práce. Kromě obecných informací o historii a současnosti obce je zde pamatováno i na umělce, jejichž dílo se ve zdejší krajině otisklo. Nejvýznamnějším z nich byl Josef Václav Myslbek, jehož sochu *Ukřižovaný* obyvatelé Kamenice obdivují u hrobky rodiny Ringhofferovy.

Podstatnou část bakalářské práce tvoří reflexe výtvarného projektu pro žáky prvního stupně místní základní školy. Tento projekt byl realizován v rámci zájmového kroužku, jeho koncepce je však navržena tak, aby vyhovovala potřebám běžné školní výuky. Struktura výtvarného projektu je dána šesti autorskými pohádkami a výtvarnými úkoly, které z nich vyplývají. Součástí některých úkolů jsou i pracovní listy. Jejich analýza v didaktické části bakalářské práce posloužila i k drobnému výzkumu vývoje dětského výtvarného projevu.

Ani praktická část bakalářské práce není oproštěna od vazeb k výtvarnému projektu. Tvoří ji kniha malého formátu, jejímž obsahem jsou autorské pohádky využité jako motivační část k výtvarným úkolům. Ilustrace jsou v hravé interakci s textem.

2 Teoretická část

2.1 Domov jako pojem

Dříve než je možné přistoupit k podrobnějšímu průzkumu obce Kamenice, jež se stala nosným tématem výtvarného projektu, je třeba vysvětlit a ukotvit pojem, se kterým pracuje již samotný název bakalářské práce „Jakpak je dnes u nás doma?“

Co je to doma? Odpověď na tuto otázku je v každém z nás zakořeněna, snažíme-li se však popsat a definovat toto jednoduché slovo, narážíme na řadu překážek.

Slovník spisovné češtiny určuje význam slova „doma“ či „domov“ následovně:

- „**doma**: přísl. ve svém domě, bytě, ve své rodině, vlasti“
- „**domov**: 1. místo, kde se člověk narodil, kde je doma; 2. budova pro společné ubytování, útulek, internát (dětský d., d. důchodců)“¹

Slova doma či domov jsou také součástí přísloví a úsloví: *Všude dobře, doma nejlépe. Cítit se tu jako doma. Co se doma upeče, to se doma sní. Už jsem doma (Už chápu.) Touha po domově.*²

V čem nám však k vymezení pojmu domov pomůže Slovník spisovné češtiny či prostá lidová moudrost? Věta převzatá ze slovníku - Domov je místo, kde je člověk doma - zní poněkud vágně. Je vágní slovníkové určení pojmu domov důkazem o tom, že se na jeho společném konceptu nedokážeme shodnout? Jsou prekoncepty domova natolik rozdílné, že navzájem sdělitelná složka ustupuje do pozadí před celou řadou individuálních zkušeností?³ Ačkoliv je vnímání domova vskutku subjektivní, ryze skeptický postoj k nalezení společných rysů tohoto pojmu snad není nezbytný. A jelikož je tato práce věnovaná výtvarnému projektu, který se tématem domov zabývá, je důležité, abychom se snahy o nalezení společného v pojmu domov nevzdali.

¹ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.* Vyd. 3., rev. Editor Vladimír Mejstřík. Praha: Academia, 2003, 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3. s. 64-65.

² Tamtéž.

³ SLAVÍK, Jan a Petr WAWROSZ. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefietiky.* Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004, 303 s. ISBN 80-7290-130-3. s. 144 – 146.

I když mohou být asociace vyvolané slovem domov různé a mohou zahrnovat také řadu negativních vzpomínek a pocitů, v tradičním pojetí je tento pojem vnímán spíše jako metafora bezpečného přístavu.⁴

Domov se pojí s určitým místem, ať už je to naše vlast, obec či dům. Můžeme dokonce vypočítávat některé konkrétní znaky, kterými se lokalita domova vyznačuje. Václav Cílek hovoří o domově v souvislosti s pamětí a citovou hodnotou krajiny: „*Téměř vždy jsme citliví ke krajině, kde se cítíme doma a kterou máme rádi. Kulturní antropologové znají celou řadu způsobů, jak dosáhnout onoho pocitu domova – patří mezi ně vytvoření optického a duchovního středu teritoria, vymezení jeho hranic, pojmenování krajiny pomístními názvy a polidštění krajiny pomocí pověstí a příběhů vázících se k určitému místu.*“⁵

Ch. Norberg-Schulz zdůrazňuje vliv, jaký mají místa a jejich charakter (genius loci) na člověka. Cituje v této souvislosti Goetheho, který napsal: „*Je zřejmé, že se oko poučuje na předmětech, které vidí od dětství, a tak musí benátský malíř vidět vše jasněji a veseleji než všichni ostatní lidé.*“⁶ Podobné postřehy můžeme nalézt i v českém prostředí. Jaromír Zemina vypráví např. o „johnovské krajině“, kterou navštívil.⁷

Co se týče domova jako námětu uměleckých děl, přitahuje nemalou pozornost.

Charakteristické objekty, které se stávají motivem obrazů o domově, popisuje Václav Cílek: „*Analyzujeme-li pocit domova pomocí pláten krajinářů nebo na fotografiích české krajiny, všimneme si několika základních motivů. Je to polní cesta, kříž nebo boží muka, chalupa ve stráni, pole a strom zasazený lidskou rukou.*“ Takové objekty jsou podle něj místy, kde dochází ke kontaktu světa lidí a přírody, k prožívání a objevování krajiny.⁸

Vybavíme-li si v této souvislosti obrazy Antonína Slavíčka, zákoutí Jakuba Schikanedera,

⁴ HASÍKOVÁ, Eva. *Kde domov můj? Studie konstrukce reality domova migrantů* [online]. 2008 [cit. 2015-03-02]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Csaba Szaló. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/112969/fss_m/>. s. 13.

⁵ CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2.dopl.vyd. Praha: Dokořán, 2005, 269 s. ISBN 80-736-3042-7. s. 43.

⁶ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Překlad Petr Kratochvíl, Pavel Halík. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5. s. 20-23.

⁷ ZEMINA, Jaromír. *Jiří John: Deset úvah o umění, o přírodě, o životě a umírání*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1988, 225 s., s. 176.

⁸ CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2.dopl.vyd. Praha: Dokořán, 2005, 269 s. ISBN 80-736-3042-7. s. 44.

ale i ilustrace Josefa Lady, pocit domova, spojený s prosluněnou i pochmurnou atmosférou, v těchto obrazech jistě vyzdvihneme.⁹

Námět domov však nezůstal zakonzervován pouze na starých plátnech krajinářů. O tom, že jeho význam je dodnes aktuální se mohli přesvědčit návštěvníci výstavy „Kde domov můj?“ uspořádané v Centru současného umění DOX na přelomu roku 2013 a 2014.¹⁰

Další podobně zaměřená výstava se konala o rok dříve v Galerii Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze pod názvem *Ř! Česká národní identita v současném umění*. Obě výstavy jsou důkazem o tom, že současné umění využívá k vyjádření domova netradičních prostředků včetně instalací a happeningů, volně pracuje se symbolem i portrétem, nahlíží na domov z různých pohledů.

K uzavření krátké úvahy zbývá ještě jedna podstatná otázka, a to proč se zabývat tématem domov v rámci výtvarného projektu pro konkrétní skupinu dětí. Odpověď na ni si propůjčím od Christiana Norberga-Schulze, který se ve své knize *Genius loci* zabývá pojmem „bydlení“ jako celkového vztahu člověka k místu: „Aby mohl člověk bydlet, musí vědět, kde je, tj. orientovat se, rozpoznat prostor ve smyslu jeho trojrozměrné struktury. Musí se ale zároveň se svým prostředím identifikovat, tedy vědět, jaké místo je, jaký je jeho charakter. Obě složky jsou důležité k tomu, aby mohl k místu opravdu patřit, aby v něm našel existenciální oporu.“¹¹ A právě tato myšlenka se stane nosným prvkem výtvarného projektu – učít žáky orientovat se v dané lokalitě (v našem případě v obci Kamenice), zároveň však podporovat identifikaci s místem podhalem jeho celkového charakteru.

2.2 O obci Kamenice

Ačkoliv bychom mohli setrvat na obecné rovině pojmu domov, tato bakalářská práce je věnovaná především konkrétní lokalitě – Kamenici. Na tomto místě je tedy vhodné představit obec Kamenice tak, aby mohl lépe pochopit koncepci následujícího výtvarného projektu.

⁹ *České moderní a současné umění, 1890-2010: katalog stálé expozice Sbírkou moderního a současného umění a Sbírkou umění 19. století Národní galerie v Praze*. V Praze: Národní galerie, 2010, 182 s. ISBN 978-807-0353-257.

¹⁰ *DOX Centrum současného umění: Kde domov můj?* [online]. [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/vystavy/kde-domov-muj-2>

¹¹ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Překlad Petr Kratochvíl, Pavel Halík. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5. s. 20-23.

Obec Kamenice se nachází ve středních Čechách, které citlivě charakterizuje Václav Cílek. Pro střední Čechy je podle jeho názoru typická „mnohost vlivů a pestrost základů. (...) Střed je místo komunikace, setkávání, smiřování, konfliktů a nedorozumění.“ Střední Čechy nejsou heroickou, ale spíše lidskou krajinou. „Je v ní víc práce a realismu než smělých výbojů a romantických citů. Je půvabná, když se o ní člověk stará, ale začíná být poetická, když toho člověk nechá – asi jako opuštěná zahrada zarůstající křovinami a lesem. Působí prostě a přehledně, ale vždy má nějaké tajemné zákoutí. Dvě desítky pravěkých kultur jí vtiskly nějakou únavu, něco klidu a možná i moudrosti.“¹²

Kamenice je vesnice, která by mohla Cílkovu popisu středních Čech sloužit jako předloha. Je to místo kompromisu, neboť obyvatelé dnes neustále balancují mezi bezpečným životem v přírodě a dojížděním za prací. Charakter vesnice navíc není ani městský, ani tradičně venkovský. Prostota a přehlednost jdou ruku v ruce se záhadnými památnými místy ukrytými ve zdejších lesích.

Zaměříme-li se na základní faktografické údaje o Kamenici, jedná se o poměrně rozsáhlou obec, která leží nedaleko Prahy (ve vzdálenosti asi 20 km). Bydlí zde aktuálně 3 577 obyvatel, a to v deseti osadách: Těptín, Skuheř, Kamenice, Nová Hospoda, Olešovice, Struhařov, Štiřín, Všedobrovice, Ládví a Ládeves. Celkově se obec rozprostírá na ploše 17,34 km².¹³

Výrazným mezníkem v dějinách obce bylo dlouholeté působení rodiny Ringhofferů, jež se vryla do paměti krajiny prostřednictvím svých usedlostí a zámků, hrobky se známou sochou Ukřižovaného od Josefa Václava Myslbeka či průmyslovou tradicí, která se zde uchovala do dnešních dnů.¹⁴

Poloha blízka Praze stále častěji láká přistěhovalce, kteří se zde mísí se starousedlíky. Rostoucí počet nových rodinných domů, a to především na nově vytyčených místech, rozparcelovaných bez zřetele k zachování přirozenému středu vesnice, bohužel stále více přibližuje obec k suburbiím, které Erazim Kohák nazývá „králíkárnami naplacato“.

„Suburbie, replikovaný soukromý prostor, je vhodná pro mladší lidi s vlastním automobilem a nedostatkem volného času. Večer se přijede, v klidu se člověk vyspí,

¹² CÍLEK, Václav. *Makom: kniha míst*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004, 267 s. ISBN 80-865-6991-8.

¹³ *Stránky obce Kamenice: Současnost obce* [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.obeckamenice.cz/obec-kamenice/informace-o-obci/soucasnost/>

¹⁴ *Stránky obce Kamenice: Historie obce* [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.obeckamenice.cz/obec-kamenice/informace-o-obci/soucasnost/>

v sobotu pozve hosty, zaplave si v bazénu. Děti se do školy vozí automobilem a přijdou tím o to nejzajímavější z dětství – o společnou cestu do školy.“¹⁵ A skutečně, jde-li obyvatel Kamenice ráno před osmou pěšky nakoupit pečivo, míjejí ho nejen zástupy žáků na cestě do místní základní školy, ale také kolony aut svážejících děti z nedalekého okolí, především pak právě z oblastí již zmíněných nových zástaveb.

Novodobá centra rodinných domů koncentrovaná na okraji vesnice, ale i drobná sídliště utvářená několika panelovými domy v jejím centru navíc znatelně narušují pyramidální horizont typický pro klasickou evropskou vesnici nebo malé město. „Takovou vesnici určuje špice kostela tyčící se nad výstavnějšími budovami radnice, školy a domů kolem návsi. Hierarchie sídelního horizontu zde reprezentuje také hierarchii hodnot, kde tradičně nejvýše stával duchovní majestát církve, o něco níž světská právní moc a pak, podle svého postavení, obyvatelé města. Dodnes automaticky hledáme v nejvyšším horizontu krajiny posvátná místa a jsme pochopitelně zklamáni, nalezneme-li v jejich pozici objekty jako je silo nebo banka.“¹⁶ Ani v Kamenici není tato hierarchie zachována, kostelíček je ukryt v ústraní parku kamenického zámku, poetika návsi je narušena rozsáhlou samoobsluhou a neforemnou architekturou kulturního domu s obecním úřadem.

Přes všechna negativa je nutné poznamenat, že obec nepostrádá svá malebná zákoutí tvořená přírodními scenériemi, kamenitými polními cestami, velkým počtem lipových alejí či rybníky ohraničenými smíšenými lesy.

2.2.1 Významné kapitoly z historie obce

Náhled do historie obce je klíčový pro výtvarný projekt. Poznat minulost totiž znamená nahlížet na současný stav obce v hlubších kontextech, lépe se orientovat ve zdejším prostředí.

Za nejstarší písemnou zmínku o Kamenici je považována poznámka o rodu Těpticů v Kosmově Kronice české (1119 – 1125). Roku 1352 je poprvé písemně doložen kostel

¹⁵ CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2.dopl.vyd. Praha: Dokořán, 2005, 269 s. ISBN 80-736-3042-7. s. 94.

¹⁶ Tamtéž, s. 70.

v Kamenici. Archeologické nálezy však dokládají přítomnost člověka v regionu Jílovska již před 250 000 lety. Některé objevy archeologů svědčí i o keltském osídlení tohoto území.¹⁷ S jedním z nejstarších šlechtických rodů, které území Kamenice spravovaly – se spřízněnou větví Slavníkovců – je svázána místní tradice sv. Vojtěcha. Ten prý zdejším krajem prošel a dokonce založil rotundu v nedalekém Kostelci u Křížků. Učinil tak z vděčnosti za to, že zde jeho družina po návratu z Říma bez úhony přežila zimu, zatímco on vyprosil stavbu kláštera Benediktýnů na pražském Břevnově.¹⁸ Sv. Vojtěcha připomíná i pozdně barokní socha sv. Vojtěcha stojící u silnice z Prahy do Benešova v osadě Nová Hospoda (součást dnešní obce Kamenice).¹⁹

V 15. století náležela kamenická tvrz obci Nového Města pražského. Až do roku 1763 se zde vystřídalo více majitelů, mezi jinými Lobkovicové, Pavel Michna z Vacínova, Arnošt z Valdštejna a další. Od roku 1763 se Kamenice téměř na sto let stala oblíbeným letním sídlem pražských biskupů, kteří upravili místní panské sídlo do podoby zámku.²⁰

Nejvýznamnější úlohu sehrál ve zdejší lokalitě rod Ringhofferů. V roce 1820 začal na Kamenicku hospodařit a zřídil ve zdejším starém mlýně měděný hamr. Tento krok byl počátkem velkých změn, ke kterým v celé oblasti následně došlo a které do krajiny, až dosud převážně zemědělské, přinesly nový výrobní a průmyslový ruch.²¹

František Ringhoffer opustil svou kovářskou rodinu v Müllendorfu, odešel na zkušenou a ve Vídni se vyučil kotlářem. Usadil se v Čechách a v roce 1771 si založil v Praze první dílnu. Protože jeho syn Josef hledal nové prostory pro výrobu, vyhlédl si v Kamenici mlýn a zbudoval zde velkou dílnu - hamry. Obchody zřejmě kvetly, protože už Josefovou synu Františkovi byl v roce 1873 těsně před smrtí udělen dědičný titul barona. Průmyslová výroba v továrně v těsném sousedství se zámkem (tehdejší hamry) v Kamenici probíhá i v současné době. Od počátku provozu do roku 1916 byla výroba vedena přímo rodinou Ringhofferů. Kromě Kamenice působila rodina i v blízkém okolí – například založením

¹⁷ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 80.

¹⁸ Svatomartinské listy. Vydává římskokatolická farnost v Nejdku. Prosinec 2013.

¹⁹ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 88.

²⁰ Stránky obce Kamenice: Historie obce. [online]. [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: <http://www.obeckamenice.cz/obec-kamenice/informace-o-obci/historie/>

²¹ Tamtéž.

pivovaru ve Velkých Popovicích. Po léta tedy utvářela podobu celého regionu. Další základna rodiny Ringhofferů byla na pražském Smíchově.²²

Vzhledem k německému původu Ringhofferů byl po druhé světové válce veškerý jejich majetek zkonfiskován. Znárodněné pozemky byly později rozparcelovány a prodány žadatelům.²³

Změna politického režimu v roce 1948 znamenala významné změny v organizační struktuře Kamenice. Obec Kamenice je dnes poměrně rozsáhlou obcí, která zahrnuje několik osad (Těptín, Skuheř, Kamenice, Nová Hospoda, Olešovice, Struhařov, Štiřín, Všedobrovice, Ládví (s Kuklíkem) a Ládeves). Historické obce, pod které tyto osady spadaly, byly Štiřín a Těptín. K jejich spojení došlo v roce 1960 po vzniku společného JZD. Název Kamenice je výrazem kompromisu. Byl zvolen, protože zde sídlil největší výrobní podnik s JZD a školou. Až od této doby tedy mluvíme o obci Kamenice, jak jí známe dnes. Před rokem 1960 označoval název Kamenice pouze její část – osadu se zámkem, kostelem, továrnou a školou. Výtvarný projekt vychází z historického členění jednotlivých osad. Jeho pozornost je soustředěna především na původní osadu Kamenice, ostatní části obce jsou do projektu zařazeny spíše okrajově.²⁴

2.2.2 Kamenice jako umělecká základna

S Kamenicí a jejím nejbližším okolím se přímo pojí jména několika uměleckých autorit. Obec se může pyšnit sochou Ukřižovaný od Josefa Václava Myslbeka, která je součástí hrobky rodiny Ringhofferů navržené dalším umělcem spojeným s touto lokalitou – architektem Jiřím Stibralem. Přízvisko „Ladův kraj“, které náleží okolí obce Kamenice, připomíná třetí výtvarnou autoritu – významného českého ilustrátora Josefa Ladu. Stop dalších umělců tu nalezneme pomálu. Základní škole Kamenice věnoval Karel Lidický sochu Mistra Jana Husa. Místní krajinu si oblíbil i krajinář Otakar Nejedlý.

Josef Václav Myslbek a jeho socha Ukřižovaný

Každý obyvatel Kamenice, alespoň pokud jeví minimální zájem o výtvarné umění, si velice cení sochy Ukřižovaného od Josefa Václava Myslbeka ukryté v malebném zákoutí na kraji

²² HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. str. 172

²³ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 240.

²⁴ Tamtéž, s. 249.

lesa. Jde o umělecké dílo vysoké kvality, které je navíc citlivě zasazeno do prostředí staré, ale vznešené hrobky dnes zarůstající mechem a vzrostlými stromy. Socha Ukřižovaný (pod jiným názvem Krucifix) byla nejdříve vztyčena nad hrobem rodiny Stupeckých na Olšanech. Poté uprosil Myslbeka jeho přítel Hynais, aby mohl Krucifixem ozdobit hrob své maminky ve Vídni. Se souhlasem rodiny Stupeckých se tak stalo. Podobné přání vyslovil i baron Emanuel Ringhoffer v roce 1887: žádal Krucifixem pietně dořešit rodinnou hrobku v Kamenici.²⁵

Je známo, že Myslbek Kamenici dokonce navštívil, konkrétně v lednu r. 1889, a to krátce potom, co se investor Emanuel Ringhoffer sešel s ním i s architektem hrobky Jiřím Stibralem v Praze. Myslbekův rozpočet činil tehdy 9000 zl.²⁶

Ukřižovaný se dočkal vavřínů ve Vídni, Berlíně, Mnichově, Bruselu, Chicagu. Přinesl Myslbekovi, jako prvnímu českému sochaři na pařížském salónu zlatou medaili v r. 1892. Když jeho dílo spatřil Rodin, prohlásil, že „nikdo na světě nevytvořil Krista lepšího“. Myslbekův Kristus je ztělesněním utrpení, socha oplývá duchovním a vroucným výrazem.
27

Josef Václav Myslbek ve svém díle vycházel ze studia reálného modelu. Ani socha Krista, autenticky a ojediněle prověřeného v ramenou, není výjimkou. Zajímavou vzpomínku o tom, s jakou žíznivostí dokázal Myslbek pátrat po sochařské pravdě, uchoval někdejší vedoucí patologického ústavu v Kateřinské ulici v Praze. „Jako vůbec jediný z výtvarníků za ním kdysi sochař přišel s prosbou, aby mohl v pitevně vykonat konkrétní pokus: chtěl na nebožtíkovi studovat polohu a zejména ruce ukřižovaného člověka. Dal si postavit desku z fošen, přinesl si kované hřeby. *„Chtěl jimi probít dlaně mrtvolý. Upozornil jsem ho, že se takto připevněné tělo neudrží. Ruce je nutno probít až za zápěstním vazem, neboť dlaň má pouze podélné šlachy, které váze těla neodolají. Vše marně, tvrdohlavě trval na svém. Probili dlaně dle jeho návodu. Druhý den ráno ale visel nebožtík s hlavou až k zemi, zavěšen za nohy...“* Ačkoli prof. Hlava Myslbekovi přesně vysvětlil, jak se kdysi

²⁵ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2004, 222 s. ISBN 80-239-3027-3. s. 93

²⁶ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 154.

²⁷ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2004, 222 s. ISBN 80-239-3027-3. s. 93

ukřižovávalo, historickou pravdu ve jménu své pravdy umělecké sochař nakonec beztak odmítl.“²⁸

Je zajímavé si uvědomit, že Myslbek při tvorbě sochy navazoval na barokní ztvárnění ukřižovaného Krista. Před Myslbekem se nikdo z českých sochařů neodvážil opustit osvědčená schémata 18. století. „*Barokní Kristus na kříži, s ohnutými koleny, ze široka rozpažený, s hrudníkem poněkud přestylizovaným a příliš odstávajícím, byl stále opakován.*“ Myslbek si však starých křížů nevěšmal a svého Ukřižovaného zpodobnil živě a věrně podle modelu, soše navíc vtiskl duchovní ráz.²⁹

Obrázek 1: Ukřižovaný (J. V. Myslbek)

Jiří Stibral ve spolupráci s rodinou Ringhofferů

Jiří Stibral (1859 – 1939) zanechal v Kamenici svůj odkaz na poli architektury. Šlechtická rodina Ringhofferova ho postupně žádala o návrhy na přestavbu jejich sídel a dalších objektů v Kamenici. Kamenické zámky tak na přelomu století získaly svou definitivní podobu. Tendence Jiřího Stibrala navrhovat v novorenesančním stylu i dobové tíhnutí

²⁸ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2004, 222 s. ISBN 80-239-3027-3. s. 94

²⁹ HARLAS, F. X. *Sochařství a stavitelství*. Praha: Bursík a Kohout, 1911, 203 s., s. 77.

společnosti k „pseudo-stylům“ obracejícím svou pozornost k minulému jsou příčinou dnešního vyznění významných kamenických architektonických objektů.³⁰

Zámek v Kamenici stojí na místě původní tvrze, která byla přestavěna na jednopatrový zámek asi v druhé polovině 18. století. Stibralova přestavba proběhla mezi lety 1875 a 1886. Zámek tehdy získal podobu historizujícího slohu „normanské gotiky.“ Nejsou zprávy o tom, zda byla původní budova zcela zbourána nebo byla pro stavbu nového zámku využita. Došlo i k úpravám venkovního prostoru, na pozemcích byly také vystaveny dva altány.³¹ Kvalita historizující podoby takto přestavěného zámku však vyvolává řadu otázek. Mezi místními obyvateli je již léta vžitý termín „opičárna“, který vtipně a přiléhavě označuje jeden ze Stibralových altánů.

Střízlivějším objektem, který Jiří Stibral v Kamenici vytvořil, je již zmíněná hrobka. Hrobku tvoří půlkruhová zídka z šedé žuly, jejíž okraje zdůrazňují protosecesní pilíře s kovanými mísami na oheň. Zvnitřku na zídce navazuje a obíhá ji žulová lavice. Uprostřed v ose je umístěný stylizovaný podstavec, na kterém stojí odlitek sochy Ukřižovaného od J. V. Myslbeka. Celý objekt je citlivě zasazen do kulisy lesa a obklopen kamennou zdí s kovanou mříží od neznámého mistra.³²

Obrázek 2: Zámek v Kamenici

³⁰ MIHULKA, Antonín. *Jiří Stibral*. V Praze: Nákl, České akademie věd a umění, 1941, 52 s.

³¹ HARTVICOVÁ, V. *Kamenice v proměnách věků*. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 155.

³² HARTVICOVÁ, V. *Kamenice v proměnách věků*. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 172.

Obrázek 3: Altán zvaný "Opičárna"

Další významnou stopu zanechal Stibral na zámku Štířín. Vzhledem k letité spolupráci s Ringhoffery byl povolán i k projektování objektů pivovaru ve Velkých Popovicích, který šlechtická rodina založila. Dále navrhoval přestavbu kostela sv. Františka z Assisi, myslivnu na Ládví, adaptaci a přístavbu zámku v Olešovicích.³³

Josef Lada a mikroregion Ladův kraj

Hovoříme-li o tématu domov v souvislosti s výtvarným uměním, často se nám vybaví domácká a idylická zákoutí zachycená rukou Josefa Lady (1887 – 1957).³⁴ Ačkoliv své hlavní motivy čerpal Lada přímo ze svého rodiště – vesničky Hrusice, charakter hrusické krajiny zůstává zachován i v jejich nejbližším okolí. Díky této skutečnosti se mohou obce v okolí Hrusic pyšnit přívskem „Ladův kraj“.

Mikroregion Ladův kraj je svazek 24 obcí, který vznikl sepsáním smlouvy v roce 2000. Jeho cílem je společný rozvoj cestovního ruchu, kultury a propagace v regionu, jehož kopce, lesy, louky a rybníky inspirovaly slavného českého umělce Josefa Ladu. Do tohoto projektu se zapojila i obec Kamenice. Četné naučné stezky pro pěší i cyklisty zřízené v rámci Ladova kraje vedou k poznání i zábavě. Jsou prospěšné nejen jednotlivým obcím, ale pomáhají také uchovat odkaz Josefa Lady v této lokalitě.³⁵

Hrusice, rodiště Josefa Lady, jsou z Kamenice, už díky cyklostezkám Ladova kraje, snadno dostupné. Zde se nachází Památník Josefa Lady, zbudovaný přímo v jeho vile.³⁶

³³ MIHULKA, Antonín. *Jiří Stibral*. V Praze: Nákl, České akademie věd a umění, 1941, 52 s., s. 50 – 51.

³⁴ *Josef Lada* [online]. [cit. 2015-03-21]. Dostupné z: <http://www.joseflada.cz/josef-lada/>

³⁵ *Ladův kraj: Mikroregion* [online]. [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://www.laduv-kraj.cz/laduv-kraj/mikroregion/>

³⁶ *Památník mistra Josefa Lady* [online]. [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://hrusice.pragmatic.cz/lada.html>

Karel Lidický a jeho dar

Karel Lidický (1900 – 1976) si zdejší lokalitu velice oblíbil. Rád pobýval na Ládví se svou manželkou a dcerami. Jeho tvorba, vyrůstající z novoklasicismu, je zaměřena na portrét. K jeho nejznámějším dílům patří Socha ženy chránící si obličej před plameny hořící obce v Památníku Lidice či bronzový, 290 cm vysoký *Mistr Jan Hus* v pražském Klementinu (1955), jehož kopie je v Husinci u Prachatic a skica v Kostnici. Další skicu tohoto pomníku daroval Karel Lidický základní škole v Kamenici, kde dodnes ve vestibulu vítá příchozí. Karel Lidický dokonce školu navštívil, besedoval se zdejšími žáky a vypravoval jim o tom, jak jeho socha *Mistr Jan Hus* vznikala. V pozdějším zaznamenaném rozhovoru zmínil: „Ovšem netušil jsem, co to dá za práci. Na koncepci jsem proti soutěži neměnil nic. Ale udělat z toho živou figuru a udělat z toho skutečně tu představu, to mi trvalo deset let... V pojetí sochy je těžké udělat osobnost, která je skutečný národní idol a symbol.“³⁷

Obrázek 4: Skica sochy *Mistr Jan Hus* ve vestibulu ZŠ Kamenice (Karel Lidický)

Otakar Nejedlý a jeho plenéry

Otakar Nejedlý (1883 – 1957), krajinář zabývající se apoteózou české krajiny nacházel inspiraci na svých cestách za exotikou, v motivech z Táborska, Trutnovska a Orlicka.³⁸ Protože byl od roku 1925 profesorem krajinářské malby na Akademii výtvarných umění, jezdíval do Kamenice se svými žáky malovat do plenéru. Ubytování nacházeli v Ládví nebo v hostinci na Nové Hospodě, který je v Kamenici dochován dodnes.³⁹

³⁷ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 389.

³⁸ HANEL, Olaf. *Otakar Nejedlý: 1883-1957*. V Praze: Skyway, 2005, 155 s. ISBN 80-705-6128-9.

³⁹ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 390.

2.3 Několik dalších informací klíčových pro výtvarný projekt

Po zevrubné charakteristice současné podoby i historie obce je důležité věnovat pár slov informacím důležitým pro realizaci výtvarného projektu.

2.3.1 Kámen v Kamenici

Výtvarný projekt se několikrát odkazuje ke kameni, jeho vlastnostem i funkci v krajině, Kamenu je věnován zejména první úkol (viz str. 40). Geologického vývoje dané lokality se dotýká šestý úkol (viz str. 71)

Kámen a Kamenice nemají společný jen shluk podobných hlásek v názvu. Jejich vztah je hlubší, založený na významu.

„Pojmenování osad vzniká nejčastěji z označení nějaké charakteristické vlastnosti místa, kde leží. V případě Kamenice je možné, že název vznikl odvozením od kamenitého řečiště místního potoka. Obdobně totiž vznikla Bystřice jako říčka bystře tekoucí, Lužnice protékající luhy, Olešnice protékající mezi olšemi, Doubrava tekoucí mezi dubovými lesy apod. Kamenicí však mohla být nazvána poloha sama, neboť se zde jistě v době jejího založení nacházely kamenité svahy s balvany.“⁴⁰

„Ivan Honl ukazuje ve sborníku České společnosti zeměpisné, že jméno Kamenice není jen jménem vodních toků, ale že se vyskytuje i ve jménech vrchů a strání. Znamená totiž i hromadu kamení nebo lom.“⁴¹

Stráně v kamenických lesích bývají vsutku poseté kameny. Jejich rozmanitá seskupení pomáhají utvářet poetiku zdejší krajiny. Jedná se především o žulové balvany pokryté jemnými chomáči mechu schované pod větvemi listnatých i jehličnatých stromů.

O charakteru žuly i žulové krajiny se vyjadřuje Václav Cílek ve své knize Kameny domova: „Žula je český výraz, kterému odpovídá mezinárodní výraz granit. Slovo granit je odvozeno od latinského „granum“ neboli zrno. Granit je tedy druh zrnité horniny. Geologické názvosloví zohledňuje poměr hlavních složek žuly – křemenem a druhem živců. Čím menší je zastoupení křemene vzhledem k draselným a sodným živcům, slídě a tmavým minerálům, tím je hornina tmavší. Termín grandiorit, kterým správně označujeme zdejší

⁴⁰ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 405.

⁴¹ Naše řeč. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 1942. Číslo XXVI. ISSN 0027-8203. s. 52.

kameny, znamená tedy horninu na přechodu mezi žulou, tedy granitem, a o něco tmavším dioritem.“⁴²

*„Žuly vznikají v hlubších partiích zemské kůry natavením různých hornin. V této pražulové směsi se uplatňují sopečné horniny i sedimenty, které původně bývaly hlubokomořským bahnem, pak břidlicí, rulou a nakonec byly přetaveny v žulu. Tato transformace „bahna“ v pevný a zvonivý kámen je prvním ze zázraků žuly. Druhým je to, že málokterá žula je schopna tuhnout méně než tři kilometry pod zemským povrchem, obvykle potřebuje těch kilometrů alespoň osm. Kráčíme-li tedy po žule, naše nohy se dotýkají úrovně, která kdysi ležela kilometry hluboko. Třetím žulovým zázrakem jsou jemně zvlněné žulové krajiny, ve kterých nějakí obři rozházeli obrovské kameny nebo celá stáda žulových žoků a balvanů. Je to krajina, která přeje básníkům a malířům.“*⁴³

Okolí Sázavy, kam spadá i obec Kamenice, je typickou ukázkou žulové krajiny, kterou Václav Cílek tak citlivě popisuje.

Obrázek 5: Krajina žulových kamenů (u Mlýnského rybníka)

⁴² CÍLEK, Václav. Kameny domova. 1. vyd. Praha: Krásná paní, 2011, 167 s. ISBN 80-867-1382-2. s. 32.

⁴³ Tamtéž, s. 34.

Obrázek 6: Krajina žulových kamenů (na Kněží hoře)

Ve zdejší lokalitě se v souvislosti s kamenem nachází několik ložisek nerostných surovin. Jedno z vytěžených ložisek čočkovitého tvaru, vytěžené již v druhé polovině 19. století, dodnes nese pomístní název „Bílá skála“. Další opuštěný lom se nachází severozápadně od Těptína.⁴⁴

Co se týče geologického vývoje dané lokality, její dnešní podobu určilo především variské vrásnění asi před 280 – 320 miliony lety.⁴⁵ Šestý výtvarný úkol se dotýká starohorního a prvohorního moře, jehož vlny kdysi skrápěly území a kde se před více než pěti sty miliony let začali objevovat první obratlovci.⁴⁶

Mezi umělce, kteří se ve své tvorbě inspirovali kameny, nalezneme např. Jiřího Johna nebo Michala Ranného. Obrazy obou uměleckých autorit lze použít v motivační části prvního úkolu výtvarného projektu (viz str. 40)

„Jiří John (1932 – 1972) si vybíral objekty zjevující již ve své přirozené podobě základní zákony utváření. V každém kaménku, stéblu trávy, kapce vody hledal poukazy na dech nesmírnosti a věčnosti.“⁴⁷ Procesy krystalizace nerostů a vlastnosti kamenů se odrážejí v několika obrazech i grafických listech (např. *Čedičový lom, 1959; Strž, 1961; Horniny, 1964; Krystaly, 1963; Krystal, 1965; Krystaly, 1966; Kámen, 1970*)⁴⁸

⁴⁴ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 36-37.

⁴⁵ CÍLEK, V. Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-042-7. s. 9.

⁴⁶ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 19.

⁴⁷ ZEMINA, Jaromír. *Jiří John: Deset úvah o umění, o přírodě, o životě a umírání*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1988, 225 s., s. 43

⁴⁸ Tamtéž, s. 66 - 173

Michal Ranný sdílel s Jiřím Johnem smysl pro pronikání pod povrch krajiny, pro vystižení struktury jejích vrstev. Kameny ho inspirovaly svou pevností a neměnností.⁴⁹

2.3.2 Kamenická fauna a flóra: aleje a rybníky

Výtvarný projekt se mimo jiné zabývá i ekologickým tématem - soužitím člověka v Kamenici s živočichy i rostlinami. Druhý úkol je zasvěcen významu alejí a živočichům, kterým poskytují stromy útočiště (viz str. 46). Šestý úkol se zase věnuje ekosystému rybníků (viz str. 71)

Aleje

Kamenice je protkána lipovými alejemi. Srdčitý list je zastoupen i ve znaku obce, protože výsadba alejí má zde již letitou tradici.

Druhý úkol se dotýká i otázky, proč je **lípa** považována za národní strom. Lípy, která okouzluje vůní svých květů, láká svou půvabnou korunou, srdčitými tvary a vlídným stínem, je v Evropě oblíbeným stromem již celá staletí. Lidé věřili, že dokáže odehnat zlé duchy a svou energií zbavit člověka pochmurných myšlenek. Lípa byla vždy symbolem ochrany a pomoci. V mytologii byla zasvěcena bohyni lásky, v křesťanství spojována s Pannou Marií. Na lípy lidé zavěšovali obrázky Panny Marie, její tvárné dřevo si oblíbili řezbáři k vytváření oltářů a soch svatých.

Označení lípy jako národního stromu je kategorií uměloz z dob národního obrození, kdy se jednotlivé národy vymezovaly vůči ostatním. V slovanské i germánské mytologii hrál vždy důležitou roli i dub, který se pojil s nejmocnějším z bohů. Byli to však Germáni, kteří si dub přivlastnili jako národní symbol, protože jim imponoval svou nezdolností, pevností a silou. Oproti tomu významný obrozenecký básník Jan Kollár v roce 1830 prohlásil lípu za všeslovanský strom.⁵⁰

Ani **aleje** nelze oddělit od historických souvislostí. Jejich zárodky můžeme nalézt již ve starověku (např. Alej mramorových lvů na řeckém ostrově Délos). Aleje tradičně spojují tři základní místa našeho života: obydlí, obživu a posvátné místo. „Vznik alejí je spojen s lidskou touhou po idealizované, bezpečné přírodě, která člověka vede a chrání za

⁴⁹ *Práce na papíře: výběr kreseb, grafik a koláží českých umělců ze sbírky Jana a Medy Mládkových*. V Praze: Museum Kampa - Nadace Jana a Medy Mládkových ve spolupráci s Magistrátem hlavního města Prahy, 2003, 115 s. ISBN 80-239-1665-3. s. 79.

⁵⁰ HRUŠKOVÁ, Marie. Kult stromů v zemích Koruny české. [online]. Il. Jaroslav Turek. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2012 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/75/09/08/kult_stromu_v_zemich_koruny_ceske.pdf , s. 85, s. 103.

nepříznivého, mlhavého počasí, případně jej a jeho povoz chrání před sluncem.“⁵¹ Aleje pomáhají poutníku v orientaci, působením na jeho mysl ho připravují na cíl cesty, se svými úběžníky jako by nabízely pohled do nekonečna. V renesanci, ale zvláště potom v baroku, nabyly aleje na důležitosti. Jejich úspěch souvisel se změnou vnímání krajiny.

Z nehostinného prostoru se stala místem, které nám přináší užitek, které ale zároveň obdivujeme pro jeho krásu. Rostl počet komunikací, pokračovala centralizace zemí. Aleje, které území přehledně ohraničují, se tak staly významným prvkem v krajině. Stromořadí manifestují i renesanční „ovládnutí přírody“ – spojují bohem stvořený základ – strom – s lidským dílem.⁵²

Obrázek 7: Alej v Kamenici (vedoucí k Mlýnskému rybníku)

Obrázek 8: Znak obce Kamenice

⁵¹ VELIČKOVÁ, Markéta a Petr VELIČKA. *Aleje české a moravské krajiny: historie a současný význam*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2013, 245 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-807-3634-131. s. 13.

⁵² Tamtéž. s. 18 – 49.

Rybníky

Kamenické **rybníky** vytváří společně s kulisami vzrostlých stromů okolo nich poetická zákoutí. Prof. Jan Buchar, který již léta pozoruje živou přírodu v Kamenici, vypráví v knize „Kamenice v proměnách věků“ i o poměrech ve zdejších rybnících: *„Každý pravděpodobně zná pohled na kapři hřbety, stoupající k hladině při letních vedrech. Díky umělému vysazování jsou kapři nejhojnější rybou v našich rybnících. Teprve při výlovu můžeme pozorovat, co v rybnících ještě žije, líni, cejni, jelci a další. Aniž by byli vysazováni, občas k nám doputují vlastním úsilím úhoři. (...) Nutno mít na paměti skutečnost, že veliké množství existujících organismů v přírodě, nekonečný počet jejich vzájemných vztahů, utvářel od pradávna prostředí, které umožnilo vznik i existenci člověka. To je dosti pádný důvod, abychom si toto prostředí náležitě opečovávali. V opačném případě nás mohou čekat nesnáze, jaké vznikly při nadvládě sinic v rybnících, kde se pamětníci ještě bez nesnází koupali.“*⁵³

Obrázek 9: Hamerský rybník (v pozadí zámek)

Pro úkoly zaměřené na kamenickou zvěřenu (živočichové na stromě, ryby v rybnících) lze využít i některé umělecké autority. Různé živé tvory zachytil např. Petr Nikl ve svých ilustracích. Poetiku aleje lze ukázat např. na grafice Bohuslava Reynka.

⁵³ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 75-76.

2.3.3 Tajemství zámků a hrobky v současné Kamenici

O kamenických zámcích a Ringhofferově hrobce jako o architektonických památkách bylo již pár slov řečeno. Nyní je potřeba objasnit jejich současný stav, který reflektuje pátý úkol výtvarného projektu (viz str. 66).

Historie lidstva zkroušená válkami a lidským nepochopením se podepsala i na situaci těchto významných objektů. Závěr druhé světové války znamenal i konec působení Ringhofferů v Kamenici. Rodina byla německého původu, měla německé jméno a mluvila mezi sebou cizí nepřátelskou řečí, navíc nemohla popřít své svazky s NSDAP.

Ringhofferové tedy museli své statky opustit.⁵⁴

Po válce posloužily zámky jako dočasné útočiště židovským dětem osvobozených z koncentračních táborů. O tento neobyčejně humánní čin se zasloužil Přemysl Pitter, který díky podpoře tehdejšího ministerstva ochrany práce a sociální péče získal právě znárodněné zámky jako úkryt pro zubožené děti. Přemysl Pitter, jako odpůrce zla všeho druhu, začal brzy na zámcích shromažďovat i děti německé, tentokrát z českých internačních táborů, kde vládly hrozné poměry. *V době od května 1945 do května 1947 bylo ve Štíříně, Lojovicích, Kamenici, Olešovicích a Ládví pečováno o 810 dětí.*⁵⁵

Později, když akutní poválečný stav vystřídala změna státního režimu, byly místnosti zámku v Kamenici drobně poupraveny a staly se z nich třídy druhého stupně základní školy. Tělocvična zbudovaná ze dvou propojených místností sloužila v poválečných letech také jako kinosál. Dalo by se tedy říci, že zámek našel smysluplné uplatnění. Nicméně v roce 1998 byl zámecký komplex prodán obcí soukromému majiteli a školáci se přestěhovali do moderní, nově postavené budovy druhého stupně základní školy, připojené k již stávající budově prvního stupně. Ze zámku se tehdy vytratil život a údajně zde začala rekonstrukce. Na rezivějící kovanou bránu, která uzavírá pozemky kolem zámku, byla jen umístěna cedule „soukromý pozemek, vstup zakázán“. Před kostelem sv. Františka z Assisi, který zůstal jako jediný přístupný veřejnosti, leží hromady sutě, pozemky jsou zarostlé a neudržované, okna zámku rozbitá. Místo rekonstrukce původního

⁵⁴ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 172.

⁵⁵ PASÁK, T. Život Přemysla Pittra. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1995. ISBN 80-211-0212-8, s.43

objektu lze nyní v jeho sousedství pozorovat velice pomalu postupující novostavbu nemalých rozměrů.⁵⁶

Podobného zchátralého stavu dosahuje i slavná Ringhofferova hrobka. Kvůli vandalismu je již léta uzavřena.

Výtvarný projekt je zaměřen na atmosféru tajemství, které stavby vyzařují. Starý plot, který vytváří a definuje hranici mezi přístupným a lidské noze zapovězeným, jako by byl svědectvím o fascinující minulosti těchto objektů, jež postupně upadá v zapomnění.

Christian Norbert-Schulz ve své knize *Genius loci* hovoří o tom, jak člověk svým konáním a umístováním detailů do prostředí definuje a doplňuje prostor: „*Věci tedy vysvětlují prostředí a činí jeho charakter zjevným. Tím i věci samy nabývají svůj význam.*“⁵⁷ Právě starý a zrezivělý plot, jenž jasně vytyčuje neúprosnou hranici mezi vnějším a vnitřním, je jedním z těchto důležitých detailů, ve kterých je zhuštěn princip daného místa – tajemnost, nepřístupnost i lhostejnost.

V souvislosti s úkolem zabývajícím se zámkem v Kamenici a Ringhofferovou hrobkou je třeba uvést výtvarnou autoritu J. V. Myslbeka (viz str. 14) či J. Stibrála, projektanta hrobky (viz. str. 15). K navození atmosféry tajemství lze použít i imaginativní struktury Mikuláše Medka.⁵⁸

2.3.4 Náhodní kolemjdoucí v Kamenici

Domov nevytváří jen budovy, ale také sociální vztahy mezi lidmi. Na obyvatele Kamenice je zaměřen třetí úkol výtvarného projektu (viz str. 51).

Existuje nějaký univerzální popis obyvatele Kamenice? Lze mu přisoudit nějaký charakteristický rys (tj. habitus podle sociologa P. Bourdieu⁵⁹)? Některé společné znaky dané podmínkami zdejšího prostředí se jistě dají vyzorovat. S životem v Kamenici je spojeno především cestování. Vesnice poskytuje většině obyvatel jakousi poklidnou základnu, kam se mohou denně vracet. Je běžné, že obyvatel Kamenice vlastní automobil, který denně využívá k cestám za povinnostmi. Nízký počet pracovních příležitostí nutí

⁵⁶ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. str. 172

⁵⁷ NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci. K fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. str. 16

⁵⁸ BREGANTOVÁ, Polana. *Dějiny českého výtvarného umění*. Vyd. 1. Editor Rostislav Švácha, Marie Platovská. Praha: Academia, 2007, 526 s. ISBN 80-200-1487-X. s. 183.

⁵⁹ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Vyd. 1. Překlad Věra Dvořáková. Praha: Karolinum, 1998, 179 s. ISBN 80-718-4518-3. s. 16.

obyvatele cestovat za prací do poměrně snadno dosažitelné metropole. U dětí začíná se zahájením docházky na střední školu každodenní rutinní cesta autobusem. Autobusová zastávka je místem setkávání.

Cestování je, co se týče sociálních habitusů, prvkem společným téměř všem obyvatelům. Hovoříme-li o sociálních vztazích v obci, je třeba pamatovat na to, že ačkoliv se vesnice stále rozrůstá, není anonymním městem, kde o sobě nikdo neví nic a na ulici se nezdraví. Obyvatelé Kamenice jsou naopak denně v interakci a mnohdy jsou velice všímaví ke změnám, které se v jejich sociálním prostředí odehrávají.

Šetření Bohuslava Blažka dokázala, že tradiční venkovský styl spojený s obděláváním půdy a domácím hospodářstvím je dnes záležitostí pouze pětiny obyvatel venkova. Tuto skutečnost potvrzují i obyvatelé Kamenice, kteří nejčastěji zastávají styl obyvatel rodinného domu, tj. vlastní pozemek, na kterém pěstují zeleninu jen pro svou potřebu či chovají malá hospodářská zvířata.⁶⁰

Sociální tematikou v umění se přímo zabývá Kateřina Šedá prostřednictvím svých happeningů. Pro výtvarný projekt je využitelný např. cyklus fotografií Chlapi od Lukáše Jasanského a Martina Poláka⁶¹

2.3.5 Kde je centrum Kamenice?

Jak již bylo řečeno výše, Kamenice není obec se strukturou tradiční evropské vesnice. Obec vznikla v roce 1960 sloučením několika osad roztroušených po okolí. Původní osada Kamenice byla léta soustředěna kolem místní tvrze, ze které později vznikl kamenický zámek. Po třicetileté válce byla v Kamenici „jenom tvrz, kostel, dvorec s ovčínem a dva mlýny“⁶² Asi o dvě stě let později, na místě původního mlýna, zbudovali Ringhofferové hamr a vytvořili tak nové, tentokrát průmyslové centrum vesnice.

Centrum dnešní obce je umělé stejně jako byla samotná myšlenka sloučit historické osady pod jednu obec. Sjednocujícím prvkem osad nebyly historické kontexty (i když většinu osad spojuje působení rodiny Ringhofferů), nýbrž založení společného JZD. V roce 1960 byl tento nápad uskutečněn. V normalizačních letech byl zbudován dnešní Kulturní dům, tehdy „Jednotný klub pracujících“. Budova byla zbudována mezi lety 1972 až 1977 na

⁶⁰ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2010, 272 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2456-0. s. 162.

⁶¹ DOX Centrum současného umění: *Kde domov můj?* [online]. [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/vystavy/kde-domov-muj-2>

⁶² TYWONIAK, J. 150 let hamrů v Kamenici. Kamenice u Prahy: n. p. STROJMETAL, 1970.

pozemku bývalého golfového hřiště. V Kulturním domě je dnes mimo jiné situován obecní úřad, lékařské středisko či místní knihovna. V jeho blízkosti se nachází samoobsluha, autobusová zastávka a pobočka banky. Právě u tohoto objektu z normalizačních let se tedy v současné době nachází centrum obce. Původní střed vesnice – zámek, kostel a továrna – se stáhl do ústraní.

O diskontinuitě současného centra vesnice svědčí i problémy spojené se stavbou Kulturního domu. „*Stavbaře čekala nadlidská práce s odsáváním spodní vody a vybíráním spadané zeminy z 1,5 – 2 m hlubokých jímek. Pozemek byl totiž močál, který snad býval rybníkem. (...) Aby se odstranila spodní voda, byla provedena úprava terénu s úrovní silnice, tzn. zvýšení celého staveniště o 1 metr. Z tohoto důvodu sem bylo přivezeno z Prahy – Kavčích hor přes 80 000 kubíků zeminy.*“⁶³ Skutečnost, že obyvatelé Kamenice dnes v samotném centru obce krácejí po zemině z Kavčích hor, nebo že jsou „zasedací místnost obecního úřadu a kancelář Kulturního centra umístěny v prostorách bývalého kadeřnictví a sběrný čistírný prádla“⁶⁴ je sice úsměvná, vyvolává však řadu vážných otázek.

Jeden z úkolů výtvarného projektu byl zaměřen na pomyslné centrum Kamenice. Zdejší děti vnímali jako střed obce zdejší školu. Přítomnost školy v osadě byla ostatně v roce 1960 jedním z rozhodujících důvodů zastřešit spojení několika vesnic názvem „Kamenice“. Budova školy byla zrekonstruována podle návrhu ing. arch. Tomáše Šantavého a slavnostně otevřena v r. 1997.⁶⁵

Obrázek 10: Současné centrum obce

⁶³ HARTVICOVÁ, V. Kamenice v proměnách věků. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. str. 262.

⁶⁴ Tamtéž, s. 290.

⁶⁵ ZŠ Kamenice: Historie naší školy. [online]. [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: <http://www.kameniceskola.cz/0-skole/zakladni-fakta/historie-skoly.html>

Obrázek 11: Kulturní dům

Obrázek 12: Školní budova

3 Didaktická část

3.1 O projektovém vyučování ve výtvarné výchově

Didaktická část je věnovaná výtvarnému projektu o obci Kamenice. Na úvod je vhodné osvětlit některé důležité pojmy – projekt, projektová metoda, projektové vyučování, problémové vyučování, výtvarný projekt a výtvarná řada.

Sám termín **projekt** je v současnosti hojně používán. Významy, které jsou mu běžně připisovány, však mohou být zkreslené. V odborné pedagogické literatuře existuje mnoho definic, které tento pojem osvětlují:

„projekt je žákův podnik sledující určitý cíl“ (E. Lukavská, 2003)

„komplexní praktická úloha (problém, téma), spojená se životní realitou, kterou je nutno řešit teoretickou i praktickou činností, která vede k vytvoření adekvátního projektu“ (J. Maňák a V. Švec, 2003)

„Projekt je koncentrován kolem určité ideje. Na základě zapojení celé osobnosti žáka má přinést změny jeho osobnosti. Tato změna osobnosti žáka je umožněna poznáváním, při kterém žák získává a zpracovává nové zkušenosti. Na tvorbě obsahu a případně i formy projektu se žák podílí a přebírá za něj odpovědnost.“ (M. Vybíral, 1996)⁶⁶

Všechny definice mají společné jmenovatele. Jedním z důležitých východisek projektu je vlastní aktivita žáka a jeho osobitý vklad. Dalším hlediskem je komplexnost daná zapojením celé osobnosti žáka, ale i stanovením určitého cíle či nosné myšlenky projektu. Projekty spojuje rovněž praktické zaměření a významná úloha vlastní zkušenosti. Kořeny projektů ve vyučování sahají do oblasti pragmatiké pedagogiky konce 19. a začátku 20. století, jejímiž hlavními představiteli byli John Dewey a William Heard Kilpatrick. Pragmatiká pedagogika chápe vzdělání jako nástroj řešení problémů, se kterými se člověk setkává v praktickém životě. Klíčovými slovy pragmatiké pedagogiky jsou zkušenost a experiment, se kterými je vytváření projektů v harmonickém souladu.⁶⁷

⁶⁶ KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2006, 160 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 100. ISBN 80-210-4142-0. s. 35.

⁶⁷ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8. s. 184.

Projektová metoda s projektem úzce souvisí. Jde o vyučovací metodu, v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracovávání projektů, přičemž získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním, aktivně se účastní vyučování.⁶⁸

První studii o projektové metodě uveřejnil W. H. Kilpatrick v roce 1918. Projekt vnímá jako „určitě a jasně navržený úkol, který můžeme předložit žákovi tak, aby se mu zdál životně důležitý tím, že se blíží skutečné činnosti lidí v životě.“ Významnou osobností české reformní pedagogiky spojené s rozvojem projektové metody byl Václav Příhoda.⁶⁹

Projektová výuka či projektové vyučování je formou výuky založené na projektové metodě. Takový způsob vyučování upřednostňuje aktivní postoj žáka k učení a učitele staví do role rádce, moderátora, facilitátora, podněcovatele.⁷⁰

Dalším pojmem, který se k projektovému vyučování váže, je tzv. **problémová metoda**. Jedná se o typ výuky, jejímž základem je samostatné řešení problémů žáky jako prostředek jejich intelektového rozvoje.⁷¹

Projektové vyučování v rámci výtvarné výchovy nese v sobě určitá specifika. S projekty v obecném měřítku je těsně spjato, a to především díky upřednostňování celkového rozvoje osobnosti a aktivnímu zapojování žáka do vyučování. Problémová metoda je zde klíčová pro podněcování k přemýšlení a pozorování, k tvořivému hledání odpovědí a neustálému kladení nových otázek.

Výtvarný projekt s sebou nese řadu výhod a celkově souzní s dnešním pojetím výtvarné výchovy, které nehledá předpoklady pro seberealizaci dítěte v jeho výjimečné výtvarné dispozici, ale je naopak otevřeno každému a nabízí mu prostředky k seberozvoji.⁷²

Výtvarně projektové metody se nejvíce uplatňují v rámci základních uměleckých škol (ZUŠ), jejich koncept byl ustanoven počátkem 80. let. Jde o pojetí „výuky, kde učitel rozpracovává výtvarné téma jako program pro delší časový úsek a logicky spojuje jeho kroky společnou myšlenkou. Žáci se v něm dotýkají různých vědních oborů. Věcné informace tvoří východisko, podklad pro hlubší poznání, pro vznik zážitků a úvah. Tak

⁶⁸ KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2006, 160 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 100. ISBN 80-210-4142-0. s. 37.

⁶⁹ Tamtéž, s. 28.

⁷⁰ Tamtéž, s. 40.

⁷¹ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8. s. 179.

⁷² ROESELVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997, 219 s. ISBN 80-902-2672-8. s. 25.

všichni společně odkrývají podstatu tématu a snaží se vyjádřit jeho různé vlastnosti a podoby.“ (Roeselová, 2003) ⁷³

Spojování výtvarných úkolů do větších celků se vyskytuje ve dvou formách. Může se jednat o **výtvarné řady**, tedy o poměrně krátké a srozumitelné útvary, jejichž dílčí kroky na sebe logicky navazují a směřují k osvětlení určitého úseku učební látky nebo výchovného problému. Učitel výtvarné výchovy může zvolit i složitější formu problémového vyučování – **výtvarné projekty**, které obkličují téma různými pohledy z několika stran. ⁷⁴

Řetězení úloh je oproti nespojitým námětům přínosnější hned v několika oblastech. Pomocí izolovaného námětu oprostěného od kontextů a potřebných informací nelze dospět k citové a morální výchově. Náhodně vybrané úlohy navádí dítě pouze k přepisu konkrétní situace nebo smyslového zážitku, či k dekorativnímu pojetí námětu. Výtvarný projekt vytváří prostředí, kde se lze různým podobám tématu dlouhodobě věnovat. Jednotlivé vyučovací hodiny na sebe díky projektu lépe navazují. Dílčí náměty vytvářejí fazety, v nichž je zobrazeno širší poznání, silnější citové vztahy a hlubší morální podtext. ⁷⁵ Spojování námětů do logického celku a hledání osobitých forem výtvarného vyjadřování navíc vytváří jakýsi most mezi výtvarným projevem dětství a dospívání: Soustředění, náročný způsob uvažování nad tématem a následná výtvarná práce odvádí pozornost od pocitů vlastní výtvarné nedostatečnosti. ⁷⁶

Vztah učitele a žáka ve výtvarném projektu je založen na komunikaci a dialogu. Žáci sice musí respektovat a přijmout koncepci učitele a výchozí myšlenky, jež do projektu vkládá, zůstává jim však aktivní role. Žáci mohou uplatnit vlastní názor na vývoj projektu, podílet se na sběru informací, iniciovat doplňující náměty a celkově se tak podílet na podobě výuky. Nicméně, osobnostní vklad učitele nelze od výtvarného projektu oddělit. Výtvarný pedagog koncipuje výuku takovým způsobem, který odpovídá jeho vztahu k životu, k lidem a k výtvarnému umění. Musí citlivě přihlížet k zájmům žáků, poskytovat jim

⁷³ ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2003, 198 s. ISBN 80-729-0129-X. s. 72.

⁷⁴ ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997, 219 s. ISBN 80-902-2672-8. s. 33.

⁷⁵ ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2003, 198 s. ISBN 80-729-0129-X. s. 73.

⁷⁶ ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997, 219 s. ISBN 80-902-2672-8. s. 27.

vhodné podněty a iniciovat jejich tvůrčí úsilí. Je třeba, aby se vzdal potřeby usnadnit dítěti cestu a nabízet mu vlastní řešení či výtvarný názor. Ztratil by tak komunikační kontakt, přerušil by principy dialogu a nezdravě by žáky ovlivňoval.⁷⁷

3.2 Celková charakteristika projektu *Jakpak je dnes u nás doma?*

Cíle výtvarného projektu:	
Cíle kognitivní:	<p>Žák pojmenuje důležité prvky obce Kamenice, dané jejím historickým vývojem, sociální strukturou, přírodním prostředím a krajinným rázem, vysvětlí jejich význam a podá o nich výtvarnou výpověď.</p> <p>Žák svobodně volí výtvarné prostředky ve vztahu k danému námětu.</p>
Cíle afektivní:	<p>Žák na základě nabytých poznatků a zážitku z vlastního výtvarného vyjadřování prohloubí vztah k lokalitě, jíž je součástí, nazírá na ní z více pohledů, analyzuje jí a hodnotí.</p>

Výtvarný projekt *Jakpak je dnes u nás doma?*, určený pro žáky prvního stupně Základní školy Kamenice a realizovaný v rámci zájmového kroužku na stejné základní škole se skupinou žáků odpovídající věkové kategorie, je zaměřen na zkoumání obce Kamenice z více pohledů. Zastřešujícím tématem projektu je „Kamenice, místo, kde jsem doma, kde žiji, nebo kam se pravidelně vracím“. Děti z výtvarného kroužku se projektem zabývaly po dobu pěti měsíců (od října roku 2014 do února 2015)

Význam slova domov je každému jasný a srozumitelný, má-li ho však výstižně popsat, zjistí, že takový úkol nepatří mezi nejsnazší. Domov mu asociuje nejen prostor, kde žije, ale také věci, kterými se obklopuje, lidi, jež potkává, či atmosféru, kterou domov vyzařuje. Právě na tyto různorodé asociace je výtvarný projekt zaměřen. Dotýká se více oblastí a postupně tak vytváří mozaiku o obci Kamenice, tedy o místě, které se svými charakteristikami bezpochyby pojí s pojmem domov.

Výtvarný projekt o Kamenici vychází z pojetí výtvarné výchovy jako výtvarně výchovného procesu, který se kromě rozvíjení výtvarných dovedností, výtvarného myšlení a pěstování

⁷⁷ ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997, 219 s. ISBN 80-902-2672-8. s. 27.

vztahu k výtvarné kultuře soustředí také na osobnostní a duchovní rozvoj žáka. Ohnisko projektu „Jakpak je dnes u nás doma“ leží v objevování světa, v prohlubování dětského poznání a upevňování postojů vůči lokalitě, kde žije.⁷⁸

K znovuobjevení svého bezprostředního okolí přispívá i mnohopohledovost výtvarného projektu, jenž začleňuje do výuky i poznatky jiných oblastí lidského zkoumání. Díky své koncepci koresponduje s literaturou, s přírodovědou či společenskými vědami. Může tak navázat na systém poznatků žáka, jež získává v jiných naukových či výchovných předmětech a napomoci k jejich komplexnímu chápání.

Zohledníme-li rozdělení pojetí výtvarné výchovy do čtyř základních proudů, výtvarný projekt „Jakpak je dnes u nás doma“ by našel své působiště především v pojetí gnozeo-centrickém, protože se orientuje na dětskou zkušenost všedního dne, kterou chce mapovat, obohacovat a ozvláštňovat prostřednictvím výtvarné činnosti.⁷⁹ Hlavní roli v projektu hraje přidaná hodnota, kterou dětem jednotlivé úkoly přináší. Osvojování výtvarné techniky stojí sice v projektu lehce stranou zájmu, hraje ale rovněž důležitou roli. Výtvarné autority a jejich pohled na řešený námět jsou vždy do projektu zapojeny ukázkou reprodukcí jejich děl a krátkou diskuzí nad nimi.

Co se týče formy a uspořádání výtvarného projektu na téma *Jakpak je dnes u nás doma*, jeho struktura je určena sérií **pohádek**. Hlavní postavou v každé pohádce je kámen. Tato skutečnost vychází především z etymologie názvu obce Kamenice.

Volba pohádek jako podstatné složky motivační části výtvarného projektu není neopodstatněná. Pohádky, jež jsou dětskému čtenáři sympatické, navodí příjemnou atmosféru, odlehčí zdánlivou vážnost zadání úkolu. Probouzí náladu domáckosti, jež souznívá s hlavním tématem projektu. Není nutné, aby na sebe pohádky navazovaly v daném pořadí. Učitel je může svobodně kombinovat v závislosti na aktuálním naladění dětí pro úkol, a zařadit je tak ve správný čas. Pohádka navíc nesměřuje k předem dané podobě výtvarného řešení, naopak nechává prostor k různorodosti. Je také třeba poznamenat, že pohádky aktualizují frekventované téma „místo, kde žiji“ pro děti a vnáší do něj nové pohledy.

⁷⁸ROESELLOVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. 1. vyd. Ilustrace Robert Ježdík. Praha: Sarah, c1995, 195 s. ISBN 80-902-2674-4. s. 11-12

⁷⁹SLAVÍK, Jan. *Od výrazu k dialogu ve výchově: artefietika*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 199 s. ISBN 80-718-4437-3. s. 19.

Mimo již zmíněné výhody v sobě nesou pohádky výchovný aspekt. Příběh v pohádce je vždy určitou metaforou, kterou se dítě učí vnímat a rozpoznávat. Čtení pohádek upevňuje čtenářskou gramotnost dětí již od nízkých věkových kategorií. Pohádky svou charakteristickou fabulí podporují fantazijní psychické procesy a stimulují dětské duševní rezervy. I u zcela pasivních dětí pohádky rezonují s fantazijním životem a uspokojují potřebu magicko-fantastického dopracování věcí a dějů kolem nás.⁸⁰

Spojovacím prvkem pohádek je **kámen**, který v nich vystupuje jako hlavní postava. Jeho skutky nejsou zcela nadpřirozené, ale vyplývají z jeho podstaty. Pohádky tak mimoděk objasňují jeho strukturu a mechanické vlastnosti, jeho funkci v geologické historii planety Země, význam kamene jako sochařského materiálu či amuletu. (Kámen je ve výtvarných projektech vděčným námětem a může se stát i nosným tématem. O jeho využití ve výtvarné výchově se zmiňuje například Karla Cikánová.⁸¹)

Součástí motivační části projektu jsou kromě pohádek i **pracovní listy**. Ty mohou a nemusí být využity. Jejich hlavní funkce spočívá k odvrácení pozornosti řešení výtvarného úkolu coby přímé ilustrace předchozí pohádky. Nabízejí nový pohled na řešené téma nebo směřují k jeho hlubšímu porozumění. Pokyny, jež pracovní listy obsahují, jsou jasné a zřetelné a poskytují tak dětem určitou jistotu, od které se mohou při samostatném řešení úkolu odrazit. (Ucelené pracovní sešity určené jako pomůcky do hodin výtvarné výchovy vytvořili například Hana Dvořáková (Výtvarná výchova na prvním stupni I. a II.)⁸² či Igor Zhoř (Výtvarná výchova v projektech I. a II.)⁸³.

Zadání jednotlivých úkolů výtvarného úkolu navazuje na pohádku a pracovní list.

Reflexe a hodnocení výsledků projektu je závislé na způsobu jeho realizace – zájmový výtvarný kroužek v Kamenici není vázán omezenou stupnicí známek. Hodnocení tak probíhalo výhradně formou dialogu, a to v takové míře, kterou dovoľovaly podmínky dané časovou dotací i kapacitou zájmového kroužku.

⁸⁰ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-000-0060-1. s. 17

⁸¹ CIKÁNOVÁ, Karla. *Kreslete si s námi*. Vyd. 1. Praha: Aventinum, 1992, 123 s. ISBN 80-852-7779-4. s. 74.

⁸² DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Výtvarná výchova: pracovní sešit pro 1.-3. ročník*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1996, 80 s. ISBN 80-858-0846-3.

⁸³ ZHOŘ, Igor. *Výtvarná výchova v projektech*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1995, 87 s. ISBN 80-858-0848-X.

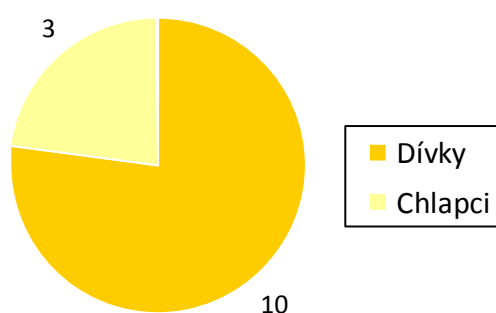
3.3 Cílová skupina a její charakteristika

Výtvarný projekt je využitelný pro žáky prvního stupně Základní školy Kamenice. I když byl realizován v rámci výtvarného kroužku, může být zapojen i do běžné výuky. To byl také jeden z důvodů jeho strukturování projektu do série pohádek a pracovních listů, jež mohou posloužit jako odrazový můstek pro učitele zdejší školy.

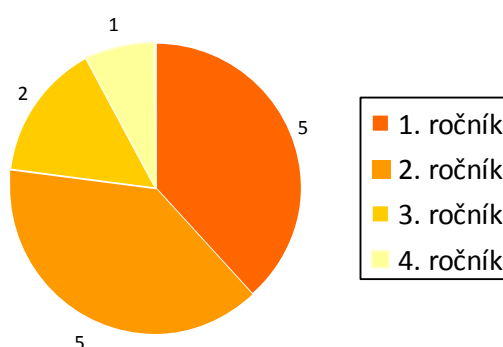
Děti ze zájmového kroužku, který se koná pravidelně každý týden v úterý a je dotován šedesátí minutami, se staly skupinou ověřující koncepci výtvarného projektu v praxi.

3.3.1 Struktura skupiny:

Skupina dětí pravidelně navštěvujících výtvarný kroužek je třináctičlenná, převážně dívčí a věkově heterogenní. Podstatnou část účastníků však tvoří děti z prvního nebo druhého ročníku. Celkové věkové rozpětí skupiny činí 6 až 10 let.

Graf 1: Poměr dívek a chlapců.

Graf 2: Věková struktura skupiny.

3.3.2 Skupina dětí z hlediska vývojové psychologie

I když strohá informace o věku účastníků nenapoví mnoho o jejich osobnostních rysech, existují obecné vývojové charakteristiky, které je nutné ve výtvarném projektu zohlednit. Celá skupina náleží svým věkem do kategorie mladšího školního věku, který J. Langameier a D. Krejčířová celkově charakterizují jako **věk střízlivého realismu**. Dítě mladšího školního

věku (od 6 - 7 do 11 - 12 let) je „na rozdíl menšího dítěte, které je ve svém vnímání, myšlení i jednání hodně závislé na vlastních přáních i fantaziích, a na rozdíl od dospívajícího, pro kterého je často důležitější vědět, co by mělo být „správné“, je školák plně zaměřen na to, co je a jak to je. Chce pochopit okolní svět a věci v něm „doopravdy“.⁸⁴

Téma výtvarného projektu věnovaného prostoru, kde děti žijí a který je bezprostředně obklopuje, je s touto skutečností v souladu.

Z naladění žáka na objektivní zkoumání světa mohou vyplývat postupy, které by měl učitel volit, aby bylo jeho výchovné působení co nejefektivnější. Má-li výtvarný projekt *Jakpak je dnes u nás doma?* zohlednit toto stanovisko, je účinné prokládat jednotlivé výtvarné úkoly aktuálními fakty o obci Kamenice, kterých se výtvarný projekt dotýká, doplnit výuku fotografiemi diskutovaných lokalit, objektů, rostlin, živočichů apod.

V oblasti kognitivního vývoje dochází u dětí ve věku od 6 do 12 let k pokrokům. „Dítě je schopno skutečných logických operací, pravých úsudků odpovídajících zákonům logiky, bez dřívější závislosti na viděné podobě. Stále se ovšem i toto logické usuzování týká jen konkrétních věcí a jevů, obsahů, které si lze názorně představit.“ Piaget nazývá toto stadium obdobím konkrétních operací.⁸⁵ Při práci s touto věkovou skupinou lze tedy počítat se schopností dětí usuzovat, je však třeba žákům informace citlivě zprostředkovávat a vycházet přitom z jejich dosavadních zkušeností.

Zdeněk Matoušek člení věkové období, které je charakteristické školní docházkou, do více fází – dítě mladšího školního věku (6 – 8 let), středního školního věku (9 – 12 let) a staršího školního věku (kryje se s dospíváním). „Mladší školní věk pokládá v tomto užším pojetí za typické přechodné období mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chováním školáka. Děti v mladším školním věku jsou ještě hravé, jsou schopny soustředit se na jednu věc jen poměrně krátkou dobu (asi 10 minut), mají stále rády pohádky, jsou značně sugestibilní a ve svých hrách se chlapci a dívky bez zábran mísí. [...] Střední školní věk je naproti tomu stabilnější a vyhraněnější. Na školu se už většina dětí přijatelně adaptovala. Těžiště zájmů se přesunuje do životní reality, i když jsou stále ještě poznamenané fantazií (nikoli však bájevou, ale spíše hrdinskou). Děti v tomto věku si však

⁸⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. s. 118.

⁸⁵ Tamtéž, s. 124.

už pozorněji všímají vztahů mezi lidmi v rodině, v sousedství i jinde.“⁸⁶ Vzhledem k tomu, že hlavní cílovou skupinu výtvarného projektu tvoří především děti z prvních a druhých ročníků, Matějčkovo rozdělení podává o tomto kolektivu podrobnější sdělení. Od dětí, které právě nastoupily školní docházku, lze očekávat větší míru hravosti a nesoustředěnosti. Struktura hodiny, tvořená častějším střídáním činností (čtení pohádky, vyplňování pracovního listu, samostatná práce na výtvarném úkolu), může právě této věkové kategorii vyhovovat. Děti středního školního věku mohou ocenit téma projektu spojené s jejich životní zkušeností.

Zůstaneme-li u obecnějšího členění vývojové fáze žáků prvního stupně základní školy, je dítě mladšího školního věku celkově pozornější a jeho vnímání je již méně závislé na svých okamžitých přáních a potřebách. Nevnímá věci pouze vcelku, ale prozkoumává je po částech a zaměřuje se na detaily. Vnímání se tak stává cílevědomým aktem, který můžeme nazvat pozorováním.⁸⁷ Bádání a pozorování je ve výtvarném projektu zapojeno. Dítě se musí dívat na své bezprostřední okolí novými očima a uvědomovat si souvislosti, jež mu mohly zůstat doposud skryty. Zapojení více smyslů je zapojeno při zkoumání struktury kamene.

Co se týče emočního, morálního vývoje a procesu socializace, nelze si nevšimnout jistého posunu. Narůstá schopnost volního řízení a seberegulace. Roste i rozsah emočních zkušeností a děti si začínají uvědomovat, že prožívají směsici pocitů. Rozvíjí se i schopnost vzájemného emočního porozumění. Morální vývoj zažívá také podstatnou změnu, neboť se morálka dítěte stává autonomní v tom smyslu, že dítě uznává určité jednání za správné či nesprávné samo o sobě, aniž by se ohlíželo na názory, zákazy a příkazy dospělé autority.⁸⁸ Výtvarné projekty obecně poskytují četné podněty k citovému a morálnímu vývoji a ani téma projektu *Jakpak je dnes u nás doma?* věnované průzkumu svého okolí, pojmu domov, sociálním vztahům v dané lokalitě a upevňování postojů vůči obci není výjimkou.

Své charakteristické prvky nese i **výtvarný projev dané věkové skupiny**, jenž si ještě uchovává rysy raného dětského projevu, který je typický svou spontánností a užíváním tzv. ikonografických znaků. V těchto zjednodušených schématech se „*odráží motorické*

⁸⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. s. 119.

⁸⁷ Tamtéž, s. 121.

⁸⁸ Tamtéž, s. 133.

schopnosti dítěte a jeho psychické vyladění – výtvarná paměť, míra kreativity a představivosti, výtvarně projevový typ, zkušenosti, zručnost, povahové rysy (impulsivnost, opatrnost aj).“ Častým opakováním znaku však dochází k jeho obsahovému rozmělnění a posléze vyprázdnění. Toto období spontánního výtvarného projevu je střídáno tzv. krizí výtvarného projevu v dospívání, během níž vývoj grafických znaků končí. Tato problematická fáze je charakteristická stagnací, pocity nejistoty či vlastní výtvarné nedostatečnosti.⁸⁹ Se spontánními rysy výtvarného projevu účastníků kroužku, zvláště potom s tendencí vytvářet ikonografická schémata, je jistě třeba počítat. Mnohopohledovost výtvarných projektů může jejich zautomatizované využívání problematizovat a nabízet více možností, jak se s vlastní výtvarnou výpovědí vypořádat, a zmírnit i problémy spojené s nástupem tzv. krize výtvarného projevu.

3.4 Realizovaný projekt „Jakpak je dnes u nás doma?“

3.4.1 První úkol: Jakpak tlačí kámen v botě?

Námět	Kámen jako součást obce
Výtvarný problém	Struktura kamene
Výtvarná technika	Malba temperami, kresba perkem
Přidaná hodnota	Zkoumání více smysly, vlastnosti kamene
Výtvarná kultura	J. John, M. Ranný

Obrázek 13: Michal Ranný, Kameny

⁸⁹ ROESELVÁ, V. Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní a umělecké školy. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-129-X. s. 19.

Pohádka: Jakpak tlačí kámen v botě?

Kdysi dávno naleštil bohatý sedlák sváteční boty a vydal se do kostelíčka v nedaleké vsi. Nešel se však pomodlit, spěchal jen pochlubit se chasníkům novým kabátkem a měšcem plným zlatáků. Nosil se jako pán světa s noseem nahoru a po světě chodil neuctivě. Ve vesnici ho nikdo neměl rád, každý se mu v duchu smál a báby o něm roznášely klepy. Jednoho dne dupal sedlák tak nabubřele, že se kamínky, které ležely na cestě, rozzlobily a naskákaly mu do bot. Tam bodaly tak ukrutně, že sedlák jen poskakoval a křičel: „Co je to za vesnici? Kameny skáčou do bot jako splašené a poctivého, váženého člověka nenechají na pokoji!“ Když z boty vysypal poslední kámen, otočil se na podpatku a zmizel všem z dohledu. Starosta viděl tu veselou příhodu a smál se, až se za břicho popadal. Na počest všem kamenům potom nazval vísku Kamenicí.

Charakteristika prvního úkolu

První úkol seznamuje žáky s tématem lekcí výtvarného kroužku během následujícího půlročního období. Otevírá dveře do světa pohádek o kamenických kamenech, a proto se do ohniska výtvarného úkolu dostává sám minerál, zejména jeho struktura a mechanické vlastnosti.

Úkol má dvě východiska. Jedním z nich je charakter *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, který zdůrazňuje zapojení všech smyslů v dětské výtvarné tvorbě. Druhým východiskem je nezastupitelná role hornin v Kamenici, ať už se jedná o název obce, nebo o ráz krajiny, která žáky v dané lokalitě obklopuje.

Cíle:

Očekávané výstupy z hlediska RVP ZV:

Žák:

- *vyjadřuje rozdíly při vnímání událostí různými smysly a pro jejich vizuálně obrazné vyjádření volí vhodné prostředky (1. období)*
- *nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly; uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě (2. období)*⁹⁰

⁹⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2013. s. 73.

Cíl vyučovací hodiny:

Žák:

- rozpozná, pojmenuje a výtvarně vyjádří vlastnosti kamene na základě zrakového i hmatového vnímání

Motivace a zadání:

Výtvarný projekt zahajuje pohádka o tom, jak a proč tlačí kámen v botě. Otevírá otázky o vlastnostech hornin. Kdyby byl kámen hladký, nebodal by. Kdyby byl měkký, netlačil by. Cílem pohádky je navnadit žáka na systematické zkoumání struktury kamene, a to nejen prostřednictvím zraku, ale i hmatem.

Na pohádku navazuje pracovní list, na který žák zapisuje své poznatky. Nejdříve však musí pozorně pozorovat kámen lupou nebo ho se zavázanýma očima důkladně ohmatávat. Zkoumá barvy minerálů, jejich strukturu, váhu, velikost, tvar, zajímavé křivky apod. Svě poznatky si posléze utřídí vyplněním pracovního listu.

Reflexe realizovaného výtvarného úkolu:

Pohádka byla vřele přijata. Každý měl možnost získat její kopii, děti četly střídavě nahlas, mohly si tedy procvičit i své čtenářské dovednosti. Starší přitom respektovaly tempo mladších.

Drobný průzkum kamene proběhl bez obtíží. Žáci se aktivně zapojovali, zkoušeli pozorovat kámen lupou i ho usilovně ohmatávat se zavázanýma očima. Jejich preference zůstaly ve zrakovém vnímání, hmatové vjemy ve výuce pro ně byly spíše novinkou. I lupa však znamenala pro některé děti objev, se kterým je třeba se nejdříve naučit zacházet.

Kvalita vyplnění pracovního listu závisela na věku dítěte. Žáci prvních tříd vyplňovali položky pracovního listu s dopomocí. Pojmenování vnímaného bylo pro některé obtížným úkolem. V listech se objevovaly neologismy i neobratné větné konstrukce. Menší potíže činilo popsat viděné.

Výňatky z pracovních listů:

Zrakové vnímání:

„Kámen je červenej, oranžovej, šedej, lesklej, bílej.“ (Kristýna, 4. ročník)

„Kámen je hrbolatej, má bílou barvu, má hnědou barvu, je špičatý, trochu zlatý.“ (Nelly, 2. ročník)

„Kámen je hnědý, oranžový, pruhovaný, žlutý.“ (Ema, 2. ročník)

„Kámen je úzký, velký, barevný, kulatý, malý, placatý, hladký.“ (Phoebe, 3. ročník)

„Kámen je někde trochu zlatý, má pruh.“ (Eva, 1. ročník)

„Kámen má hrbolky, je průhledný, dřevný, pruhovaný, třpytivý.“ (Nikol, 3. ročník)

„Kámen má nahoře hrbol a dole ne, je zkroucený skoro jako měsíček.“ (Nela, 1. ročník)

Hmatové vnímání:

„Kámen je lehký, někde píchá.“ (Aleš, 1. ročník)

„Kámen je těžký, špičatý, velký, píchavý, hrbolatý, tvarový“ (Nikol, 3. ročník)

„Kámen je okolo ostrý, kulatý, drcatý, hrbolatý.“ (Vladimír, 2. ročník)

„Kámen je po stranách hrbolatý, někde píchá, je těžký, je tvrdý.“ (Tereza, 1. ročník)

Zadáním výtvarného úkolu bylo namalovat temperami kámen, zaměřit se přitom na jeho strukturu včetně barevných nuancí a tvarových zvláštností.

Temperové barvy byly zvoleny kvůli jejich snadnému způsobu vzájemného míchání a vytváření různých barevných tónů. Jejich použití však nebylo podmínkou. Někteří se pokusili ztvárnit námět pouze lineárně s použitím tuše.

Při plnění výtvarného úkolu pracovali všichni žáci se zaujetím, jejich přístupy však byly různé. Někteří se chopili štětce a vytvářeli obraz kamene spíše spontánně, nedrželi se příliš reálných tónů, přidávali si vlastní barevné odstíny i tvary. Ztvárnili tak obraz jakéhosi nového prototypu kamene, který je inspirován skutečností, vychází z ní, ale přesto na ní není zcela závislý a v mnoha ohledech se od reality odklání. Tento způsob ztvárnění byl často potvrzen volbou pozadí, které jako by bylo převzato z jiného dětského obrazu. Několikrát se za vyobrazením kamene objevila standardní zelená a modrá část plochy představující trávu a oblohu, což souvisí s tendencí udržovat věcnou konstantu barvy projevující se právě v zeleni trávy a v modři oblohy či vody vyjádřených bez zbytečných nuancí. Neboť „tam, kde barva vysloveně figuruje jako jeden ze základních prvků vjemu nebo představy, kde je nemožné ji z nich „odečíst“, aniž by tím byla poškozena autenticita obrazu, podržuje si svou věcnou (skoro by se chtělo říct „pojmovou“) hodnotu, je konstantní.“⁹¹

⁹¹ UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. Praha: SPN, 1974. s. 109.

Druhým přístupem byla pozorná a důkladná analýza viděného kamene. Pokud žáci pracovali tímto způsobem, často svůj kámen brali do ruky, otáčeli ho a zkoumali ho ze všech stran. Někteří dokonce rozdělili plochu načrtnutého kamene na papíře na několik oblastí, které potom systematicky kolorovali s využitím co nejpřesněji namíchaných barevných odstínů.

Obrázek 14: Struktura kamene (Phoebe, 3. ročník). Struktura je zde zobrazena velmi citlivě, autorka jí navíc netradičně pokryla celou plochu papíru. Záměrně volila i studené odstíny, protože jí kresba na kameni připomínala stékání vody při dešti.

Obrázek 15: Struktura kamene (Nela, 1. ročník). Autorka vytvořila netradiční pozadí, čímž jednotlivé kameny zasadila do zvláštního kontextu. Teplé barvy jí připomínaly proudění lávy.

Obrázek 16: Struktura kamene (Kristýna, 4. ročník). Autorka se při své práci držela skutečnosti a volila barevné tóny v závislosti na reálné podobě zvoleného kamene. Aby zdůraznila hranu kamene, použila tuš. Pozadí má symbolickou funkci a představuje trávu, jeho lomená barva však se zobrazeným kamenem souzní v nezvyklé harmonii. Autorka projevila cit pro vyváženost kompozice.

Obrázek 17: Kámen v trávě (Nad'a, 2. ročník). Tento přístup je příkladem zachování barevné konstanty trávy a oblohy navzdory systematickému míchání barevných tónů na kameni. Autorka nejdříve rozparcelovala kámen na několik oblastí, které následně kolorovala. V závěru práce doplnila kámen zeleno-modrým pozadím.

3.4.2 Druhý úkol: Jakpak vidí kámen stromy?

Námět	Život v korunách stromů kamenických lipových alejí
Výtvarný problém	Proměny koruny stromů, změna pohledu, práce s představou
Výtvarná technika	Malba mastnými pastely
Přidaná hodnota	Funkce alejí v krajině, lípa a její charakteristiky, živočichové v korunách stromů, znak Kamenice
Výtvarná kultura	Fr. Skála, P. Nikl, Jakub Dvorský, B. Reynek

Obrázek 18: Bohuslav Reynek

Pohádka: Jakpak vidí kámen stromy?

Vesníci Kamenice prochází mnoho cest. U jedné z nich sedávala kdysi skupina kamínků ne větších než kostka cukru. Drnčely, ťukaly, cinkaly a povídaly si o širém světě.

Nejmoudřejší z nich jen mlčel a poslouchal. Věděl, že ze světa nezná víc než drn trávy, u kterého celé věky posedává.

Nejkrásnější ze skupiny, blyštivý křemínek, však nepřestával rámusit. Vymýšlel si příběhy plné nesmyslů a nepravostí.

Jednoho dne se stalo něco nečekaného. Do trávy přistál podivný černobílý tvor a ukradl malého kamenného lháře. Nablýskaný dareba skončil v zobáku vypasené straky a nesl se vysoko do koruny vznešené lípy.

Když pták usedl na větev, vložil třpytivý úlovek do svého hnízda. Kamínek se uklidnil a škvírou mezi větývkami zpozoroval svět, o kterém tak rád vypravoval.

Ve větvích se proháněli všelijací ptáci brouci, housenky, veverky a jiná havěť. V hnízdě, kde byl náš kamínek uvězněn, se stal hotový zázrak, když se z vajíček vyklubala holá stračí ptáčata. Jen, co jim narostlo peří, odrazila se a vylétla do světa. Přitom hnízdem tak zatřásla, že z něj kamínek vyskočil a dopadl až dolů přímo mezi své kamarády kameny. Styděl se trochu za své dřívější výmysly a těšil se, až bude vyprávět své opravdové dobrodružství.

Charakteristika druhého úkolu:

Druhý úkol obrací pozornost dětí do korun stromů. Konkrétně je zaměřen na lipové aleje, které výrazně pomáhají utvářet charakter prostředí obce Kamenice. Lípy zde mají dlouholetou tradici a stojí za úsilí připomenout jejich význam žákům.

Pohádka mění úhel pohledu na stromoví. Místo aby byly aleje sledovány z vnějšku, pozorovatel se povznáší mezi větve stromu a hledí na dění ve svém okolí. Změna hlediska má za úkol nastartovat dětskou imaginaci a odpoutat se od běžného pohledu na svět. Pod povrchem zadání výtvarného úkolu se skrývají ještě další témata, jako je lípa a její úloha v Kamenici, význam alejí v krajině či znak obce Kamenice, který obsahuje lipové listy.

Cíle:**Očekávané výstupy z hlediska RVP ZV:****Žák:**

- *osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky (včetně prostředků a postupů současného výtvarného umění)⁹²*

Cíl vyučovací hodiny:**Žák:**

- výtvarně vyjádří své představy o koruně lípy.
- pozná a pojmenuje lípu, vysvětlí význam slova alej.

Motivace a zadání:

Pohádku uvádějící tento úkol provází opět kamínek. Tentokrát se ocitá v koruně lípy, odkud může pozorovat život mezi větvemi. Stejně tak by se měly i děti ve svých představách vznést do koruny stromu a pokusit se představit si bohatství tvorů i přírodních scenerií, kterými kamenické lípy oplývají.

K imaginaci jim má tentokrát místo pracovního listu dopomoci relaxační hudba se zvuky ptáků, kterou se zavřenýma očima poslouchají a představují si sebe, jak se vznášejí mezi lipové větve podobně jako kamínek z pohádky. Zapojení sluchového vnímání jako dalšího smyslu do výuky je přitakání charakteru Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Reflexe realizovaného výtvarného úkolu:

Příběh kamene, který se ocitá v hnízdě straky, děti přijaly. Byly trpělivé i během relaxace se zavřenýma očima a poslouchání zvuků ptáků. Těchto zvukových vjemů se dokonce dožadovaly i ve zbytku lekce výtvarného kroužku.

Zadáním výtvarného úkolu navazujícího na pohádku bylo ztvárnit své představy o koruně lípy. Techniku provedení si mohly děti zvolit podle vlastních preferencí. Nejčastěji tedy sahaly po mastných pastelech či pastelkách. Co se týče tématu jejich tvorby, zůstávaly mnohdy u námětu hnízda z pohádky. Zřejmě jim poskytlo určitou jistotu a východisko pro své výtvarné vyjádření.

⁹² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2013. s. 73.

Někteří žáci své představy zapojili do své výtvarné činnosti osobitým způsobem. Neměli potřebu omezovat svou tvorbu napodobováním viděné skutečnosti, i když měli možnost shlédnout fotografie lípy, listů, ptáků či jiných živočichů. Dokázali sice bez problémů rozpoznat srdčitý tvar listu lípy a odlišit ho od listů ostatních druhů stromů, přesto nevyužívali tohoto poznatku ke své tvorbě. Jejich list zůstával nadále grafickým typem. Jiní se však naopak od reality nedokázali odpoutat. Požadovali vyobrazení straky či plodů a listů lípy po celou dobu vyhraněnou k tvorbě, aby je mohli využít jako předlohu pro svou kresbu. Zpravidla jim kresba či malba trvala déle a pokračovali s ní i v dalších hodinách. Rysy, které by poukazovaly na spontaneitu jejich výtvarného projevu, tak zůstaly nevýrazné. (Pozn.: Různorodost přístupů může být spojena s typologií dětského výtvarného projevu – typ imaginativně expresivní/extravertně objektivizující.⁹³)

Obrázek 19: Koruna stromu při západu slunce (Vladimír, 2. ročník) Autor vystihl atmosféru okamžiku západu slunce, které prosvěcuje korunu stromu. Zároveň je zde zachycen děj – straka hází mláďatům potravu, po kmeni stromu leze housenka, ze spodní větve se spouští pavouk. Listy nejsou zachyceny podle skutečnosti, je zde navíc patrný R-princip (viz Uždil, 1984, s. 34). Autor projevil smysl pro vyváženost kompozice.

⁹³ UŽDIL, J. Výtvarný projev a výchova. Praha: SPN, 1974. s. 111 – 112.

Obrázek 20: Nad korunou lípy (Dan, 1. ročník). Autor se v rámci své výtvarné výpovědi využil neobvyklého pohledu a ve svých představách se vyšplhal až nad korunu stromu. Křivky znázorňují vítr. Mezi větvemi se vznášejí vánkem nadnášení pavouci. Vanutí větru je lehce znázorněno i pohybem padajících listů.

Obrázek 21: Ve stračím hnízdě (Tereza, 1. ročník). Vnitřní pohled do stračího hnízda. Okamžik, kdy se klubou ptáčata. Je zde i slunce se svou symbolickou úlohou. Scénu doprovází padající barevné listy srdčitého tvaru (lípa), což dokládá vazbu výtvarné výpovědi na aktuální zkušenost dítěte, neboť v době vzniku kresby panovalo podzimní počasí.

Obrázek 22: Kočka na lípě (Kristýna, 4. ročník). Autorka využila předlohy k nakreslení listů a plodů lípy, na větve přidala i pupeny. Kočka sedící na větvi působí v poměru k zobrazeným detailům disproporční.

3.4.3 Třetí úkol: Jakpak nosí kámen štěstí?

Námět	Obyvatel Kamenice, člověk z mého okolí
Výtvarný problém	Portrét a jeho komunikační účinky
Výtvarná technika	Kresba tužkou, perkem či malba temperami, mastnými pastely
Přidaná hodnota	Komunikace a sociální vztahy v obci
Výtvarná kultura	M. Polák a L. Jasanský

Obrázek 23: Jasanský & Polák
Cyklus Chlapi, 1989-90

Pohádka:

V Kamenici žil kdysi chlapík, kterému se neustále lepila smůla na paty. Solil si čaj a sladil polévku, postel mu sežral červotoč a prádlo mu odvál vítr.

Jednou na podzim si nesl domů krabici plnou malovaných skleniček. Protože už ho ve vsi každý znal, pár kolemjdoucích se zastavilo a čekalo s napětím, co se mu zase přihodí.

Nikdo nevěřil, že by mohl donést domů křehké sklo celé. Vždyť mu také hrozilo nebezpečí. Z cesty trčel kámen a smolař o něj mohl brzy zakopnout a rozbít skleničky na tisíc kousků. Stalo se však něco zvláštního.

Chlapík si kamene všiml, obešel ho a donesl sklo až domů. Tam si dal sladký čaj a slanou polévku a divil se, že ho smůla tentokrát nedostihla. Vrátil se proto ke kamínku, který zvládl obejít, zvedl ho a vložil si ho do kapsy. Ze smolaře se rázem stal šťastlivec. Kámen mu začal nosit štěstí. Chlapík ho hladil v kapse vždy, když se bál, že něco zkazí.

Když už byl kamínek od samého hlazení celý kulatý, bývalý smolař ho předal kamarádu, aby se o své štěstí podělil.

Od té doby putuje v Kamenici kamínek z kapsy do kapsy a rozdává odvahu všem, kteří jí potřebují.

Charakteristika třetího úkolu:

Další z řady výtvarných úkolů je věnován zejména komunikaci mezi lidmi a sociálním vztahům, bez kterých by byl domov často jen prázdným prostorem.

Kámen ze třetí pohádky spočívá v kapse náhodného kolemjdoucího a nosí mu štěstí.

Hlavním úkolem je vybavit si takového člověka, zamyslet se nad tím, koho ve vesnici potkáváme, čím nás kolemjdoucí zaujímají, zda pro nás jsou nebo nejsou důležití.

Podstatnou část třetího výtvarného úkolu tvoří pracovní list, který mimo jiné nabízí položku „Napiš nebo nakresli vzkaz“ a odkazuje tak na komunikační účinky výtvarného vyjádření.

Cíle:

Očekávané výstupy z hlediska RVP ZV:

Žák:

- při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy

Cíl vyučovací hodiny:

Žák:

- výtvarně vyjádří postavu člověka ze svého okolí s ohledem na komunikační účinky svého vyjádření

Motivace a zadání:

Motivační část je zastoupena již tradičně pohádkou s kamenem v hlavní roli. Pracovní list tentokrát představuje podstatnou část úkolu.

Tvoří ho čtyři geometrické obrazce, které slouží jako okénka k vyplnění. Místo slov sem však žák doplňuje především kresbu.

Nejdříve je třeba, aby si žák představil libovolného člověka z Kamenice, který by mohl v kapse nosit kamínek z pohádky. S tímto obyvatelem obce ho nemusí pojít žádná blízká pouta, není nutné znát ani jeho jméno. Často se stává, že pozorujeme lidi kolem sebe na základě drobných detailů, které nás zaujmou. Někdo si pod pojmem obyvatel Kamenice vybaví kuchařku ze školní jídelny, někdo prodavačku v místním obchodě. Široká síť sociálních vztahů v obci zde skýtá mnoho možností.

Potom, co si žák vybaví svého obyvatele, do oválu v pracovním listu má za úkol nakreslit jeho oči, do trojúhelníku věc, kterou s sebou nosí. Ve čtverci je místo pro zakreslení místa, kde se žák s obyvatelem Kamenice setkává, zatímco obdélník poskytuje prostor pro vyjádření nějaké zprávy nebo vzkazu danému člověku. Odlišnost geometrických tvarů není samoučelná, ale napomáhá žákům prvních ročníků orientovat se v pracovním listě.

Mohou s porozuměním reagovat na pokyny typu: „Do čtverce zakresli místo, kde svého člověka potkáš.“

Prostor v pracovním listě je omezen, žák tedy musí zachytit pouze podstatu a nezdržovat se v tomto případě detaily.

Zadání vlastního výtvarného úkolu je výtvarné vyjádření libovolného obyvatele Kamenice, jehož atributy byly pojednány v pracovním listě.

Reflexe realizovaného výtvarného úkolu:

Zadání úkolu vyplývající z pohádky o kameni bylo pochopeno s nečekaným porozuměním. Velice zajímavé výsledky nabízejí vyplněné pracovní listy.

Ovál byl ve znamení různých typů očí. Jde především o přehlídku grafických typů. Nejednou se však podoba očí lišila, jednalo-li se o jejich samostatnou kresbu na pracovním listě, nebo o pozdější zachycení v rámci obličeje člověka. V těchto případech byla izolovaná kresba očí vytažená z kontextu obličeje možná naopak odklonem od běžného grafického typu (tj. ustálené „*podoby, kterou si dítě vytvořilo pro jednotlivé věci a lidi svého světa.*“⁹⁴)

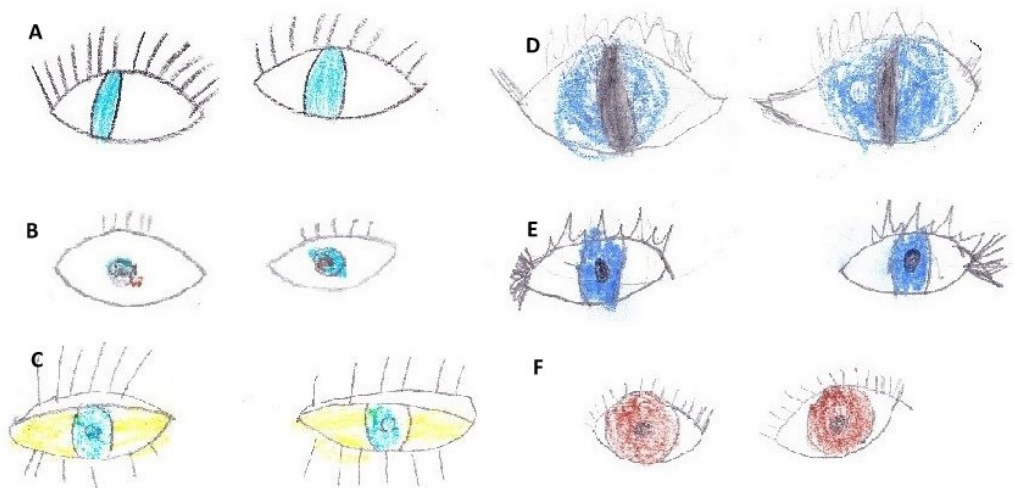
Celá polovina nakreslených očí je zpodobněna ve formě mandlovitého tvaru podobného skutečnosti. Tři páry očí tvoří protáhlé ovály, takové oči nesou nejzřetelněji prvky převzatých schémat z kreslených postavíček animovaných filmů a působí disharmonicky. Tři páry očí, nakreslené žáky prvních ročníků, si zachovávají kulovitý tvar, jehož linka napovídá o dynamice kresebného tahu vycházející z primárního kruhového čárání. Barva očí je až na několik výjimek jasně modrá. Pouze dva páry očí mají barvu hnědou (podobně jako jejich autoři). V jednom případě se bělmo očí, zřejmě kvůli zdůraznění obsahu, který je potřeba vybarvit, proměnilo ve žlutou plochu. (Pozn.: Potřeba kolorovat oči odstínem jasně modré může korespondovat s rozlišovací funkcí barvy v dětském výtvarném projevu. Modrá barva je na světlé a teplé barvě pokožky lépe zřetelná než nevýrazné lomené odstíny hnědé.⁹⁵)

Do trojúhelníku zachytili žáci věc, kterou nosí nějaký obyvatel Kamenice u sebe. Někteří zůstali u pohádkové předlohy a zakreslili na toto místo kamínek pro štěstí. Srovnáme-li tuto drobnou kresbu se zachycením kamene v první lekci kroužku, většinou si nemůžeme nevšimnout shodných prvků. Hlavní roli v této položce však hrál bezpochyby mobilní telefon. Dále se zde vyskytla dámská kabelka či přívěšek s čipem na oběd.

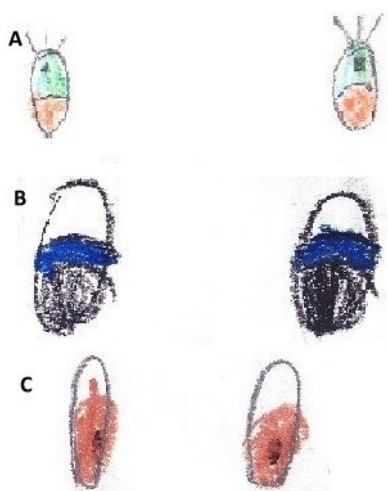
Mezi místy zobrazenými ve čtvercích figurovala často škola nebo místo bydliště. Všechny kresby působily uvolněným a spontánním dojmem. Dvakrát se zde objevila místo vyobrazení slova, a to „doma“ a „skoro všude.“

⁹⁴ UŽDIL, J. Výtvarný projev a výchova. Praha: SPN, 1974. s. 100.

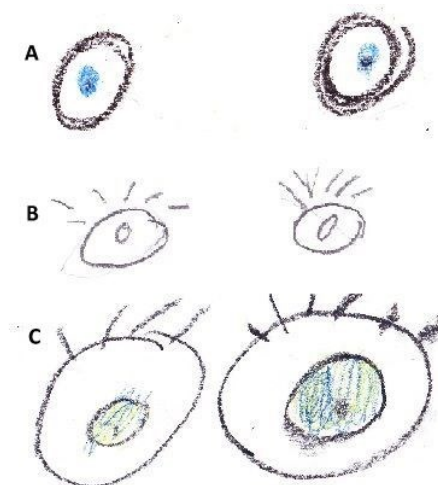
⁹⁵ UŽDIL J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. str. 56.

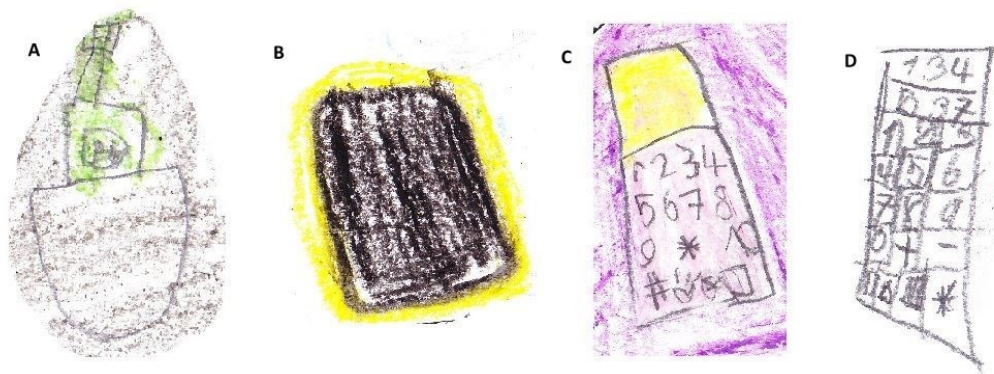
Obrázek 24: Oči mandlovitého tvaru. A – Nela, 1. ročník; B – Vladimír, 2. ročník; C – Dan, 1. ročník; D – Phoebe, 3. ročník; E – Nikol, 3. ročník; F – Kristýna, 4. ročník

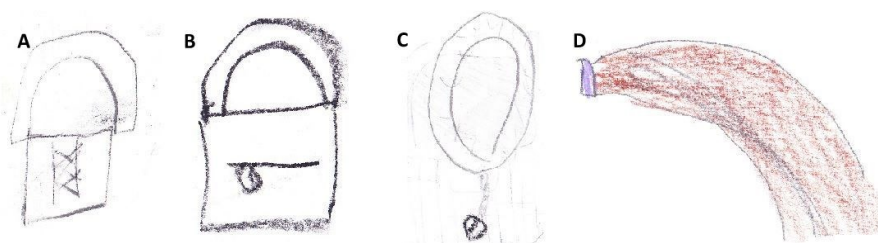
Obrázek 25: Oči oválného tvaru. A – Eva, 1. ročník; B – Tereza, 1. ročník; C – Kateřina, 2. ročník

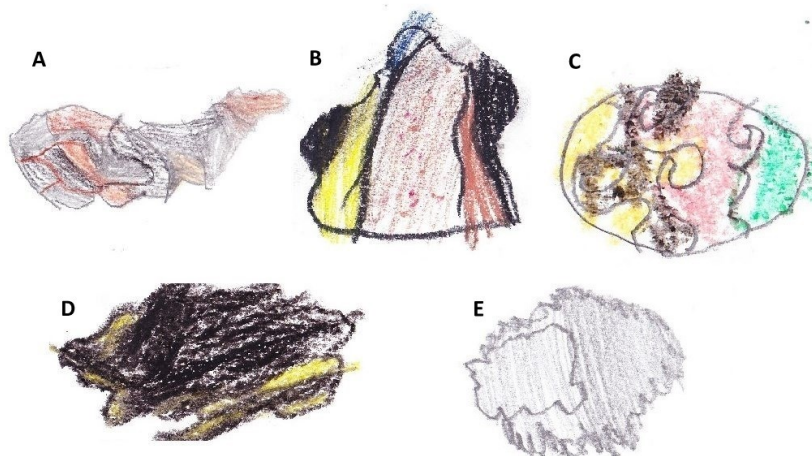
Obrázek 26: Oči kulatého tvaru. A – Dan, 1. ročník; B – Naďa, 2. ročník; C – Nelly, 2. ročník

Obrázek 27: Mobilní telefony. A – Aleš, 1. ročník; B – Dan, 1. ročník; C – Eva, 1. ročník; D – Naďa, 2. ročník

Obrázek č. 28: Dívčí atributy - dámské kabelky, přívěšek s čipem na oběd a svázané vlasy. A – Kateřina, 2. ročník; B – Nelly, 2. ročník; C – Phoebe, 3. ročník (čip na oběd); D – Kristýna, 4. ročník (svázané vlasy)

Obrázek 29: Kamínky pro štěstí. A – Nela, 1. ročník; B – Tereza, 1. ročník; C – Aleš, 1. ročník; D – Dan, 1. ročník; E – Vladimír, 2. ročník

Obrázek č. 30: Místa setkávání: A – Eva, 1. ročník; B – Nela, 1. ročník; C – Tereza, 1. ročník; D – Aleš, 1. ročník; E – Dan, 1. ročník; F – Kačka, 2. ročník; G – Vladimír, 2. ročník; H – Nelly, 2. ročník; I – Naďa, 2. ročník; J – Nikol, 3. ročník; K – Phoebe, 3. ročník; L – Kristýna, 4. ročník

Zprávy zaznamenané v obdélníku byly nejčastěji vepsané a pozitivně laděné. Mnohdy šlo o krátké vzkazy typu „Jak se máš?“, někteří svůj vzkaz přímo adresovali (mamince, kamarádu). Pokud děti svůj vzkaz kreslily, posílaly danému člověku kámen nebo jiný předmět pro štěstí. Jednou byl tento problém vyřešen s důvtipem – nakreslením lícové strany pohlednice.

Výňatky ze zpráv pro obyvatele Kamenice:

„Mám tě rád Roubíčku. Jsi dobrý kamarád.“ (Vladimír, 2. ročník)

„Jak se jmenuješ? Máš se dobře? Já se mám dobře.“ (Naďa, 2. ročník)

„Ahoj, jak se máš? Já se mám dobře.“ (Kristýna, 4. ročník)

„Ahoj maminko, mám tě moc a moc ráda.“ (Nelly, 2. ročník)

„Ahoj, já tě neznám, ale určitě vypadáš dobře a chtěla bych tě někdy vidět. Tak ahoj.“ (Nicol, 3. ročník)

Obrázek 31: Pohlednice místo vzkazu (Eva, 1. ročník).

Na pracovní list navazoval úkol zobrazit přímo člověka, na kterého žák myslel. Výsledkem těchto vyobrazení byla řada lidských postav zachycených z pohledu dítěte, s častým zapojením ustálených grafických typů a s nízkým procentem využití položek pracovního listu (začlenění postavy do prostředí či spojení s atributy). Kresba člověka je však složitým fenoménem závislým na vývojových zvláštностech i jiných specifických dítěte, k hodnocení jejích kvalit je tudíž třeba přistupovat s rozvahou.

Obrázek 32: Pán ze sousedství, co si jednou zlomil nohu – celá postava a detail hlavy (Naďa, 2. ročník). Autorka si za svůj motiv vybrala člověka, kterého zná jen od vidění. Její malba vznikla rychle a spontánně bez lpění na nápodobě skutečného. Nelze se zbavit dojmu, že detail hlavy vyzařuje pozitivní energii.

Obrázek 33: Teta (Eva, 1. ročník). Autorka zde nezvyklým způsobem (a to na základě samostatného uvážení) vyvažovala plochu barevnými tóny (modrá v u koutků úst, tělové odstíny ve vlasech.)

Obrázek 34: Táta (Dan, 1. ročník). Na tomto vyobrazení jsou patrné charakteristické rysy dětského výtvarného projevu. Základní čára označuje nebe a zem. Tatínek nosí žluté triko, aby se odlišoval od zelené a modré linie. Žlutá barva může v sobě nést i symboliku pro vyjádření milovaného, pro které děti volí nejčastěji teplé červené, růžové či žluté tóny (viz Uždil, 1974, s. 110).

3.4.4 Čtvrtý úkol: Jakpak dělá kámen značku?

Námět	Pomyslné centrum obce.
Výtvarný problém	Zachycení prostoru (krajiny, budovy) a jeho barev
Výtvarná technika	Kombinovaná technika - malba akvarelem a mastným pastelem
Přidaná hodnota	Hledání důležitých míst v obci, vztah sochy a kamene, barva a tvar
Výtvarná kultura	sochy v Kamenici

Pohádka:

Jednoho dne se strhla v Kamenici veliká mela. Starosta rozhodl, že bude na nejdůležitější místo vesnice umístěna socha z kamene. Vybral kámen a dal ho postavit přímo před radnici. Druhý den měl dorazit uznávaný mistr sochař, aby z kamene vykouzil umělecké dílo. Obyvatelé vesnice však o sochu před radnicí vůbec nestáli. Nejdůležitější místo v Kamenici měl každý někde jinde. Lékaři by se socha líbila před lékárnou, hospodskému vedle krčmy, učiteli u školy.

A tak se stalo, že v noci každý ze vzácného kamene kus urazil a donesl ho na místo svému srdci blízké. Ráno stál před radnicí místo velkého kamene malý oblázek. Sochař neměl co opracovat a vrátil se domů.

Od té doby zůstává na každém z vesničanů, aby si své nejdůležitější místo označil sám.

Charakteristika čtvrtého úkolu:

V pozadí čtvrtého úkolu stojí hned několik východisek. Jedním z nich je hledání pomyslného centra obce. Mimo to byla pozornost věnována i uvědomění si funkce sochy v prostoru, k poukázání na sochařská díla současně umístěná v Kamenici, vztahu mezi kamenem a sochou.

Cíle:

Očekávané výstupy z hlediska RVP ZV:

Žák:

- *při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy*
- *rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty); porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ*

Cíl vyučovací hodiny:

Žák:

- výtvarně vyjádří pomyslné centrum Kamenice, které zvolí na základě úvah o obci jako o prostředí sociálních vztahů
- rozpozná a třídí barvy a tvary zvoleného místa v Kamenici

Motivace a zadání:

Čtvrtá z cyklu pohádek o kameni vypráví o nejdůležitějším místě v obci, jinými slovy o pomyslném centru vesnice, jehož poloha může být proměnlivá v závislosti na pocitech a postojích jednotlivých obyvatel zapojených do složité sítě sociálních vztahů.

Klíčovým úkolem této části projektu je vybavit si nejdůležitější místo Kamenice. Pracovní list je zaměřen na prohloubení schopnosti pojmenovat prvky vizuálně obrazného vyjádření. Je sestaven pro analýzu barev a tvarů daného místa.

Zadáním navazujícího výtvarného úkolu je zachytit ono místo, které žák považuje za nejdůležitější.

Reflexe realizovaného výtvarného úkolu:

Při plnění čtvrtého úkolu byli již žáci navyklí systému pohádek. Dokázali z ní sami vyčíst zadání úkolu.

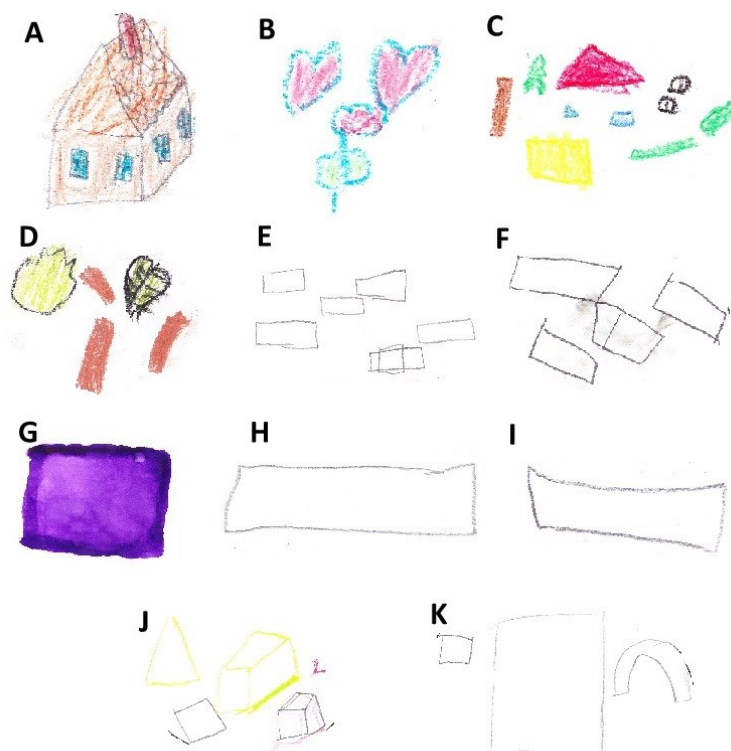
Pracovní list byl vyplněn s porozuměním, jednalo-li se o analýzu barev dané lokality. Určit tvary, které lze v lokalitě nalézt, bylo pro děti obtížné a této části úkolu se zhostili jen starší žáci. Pokus o analýzu tvarů však nabízí zajímavé výsledky, srovnáme-li je s poznatky vývojové psychologie. Nejmladší děti analýzy nebyly schopné, nebo dělily vyobrazení na izolované prvky neoddělitelné od své skutečné podstaty – strom byl rozdělen na korunu a kmen, dům na střechu a zeď, okna. Toto rozdělení bylo navíc umocněno barvou, jež dodává jednotlivým prvkům nezaměnitelný význam. V jednom případě zde byl zakreslen dům vcelku, jindy byla budova školy nahrazena dokonce symboly – srdíčky a květinou. Kolem sedmého roku nastává podle Piageta stadium konkrétních operací, kdy je dítě schopné na základě konkrétních věcí a jevů logických operací.⁹⁶ O této skutečnosti svědčí i výsledky pracovních listů sedmiletých dětí, které sice opravdovou analýzu tvarů daného místa neprovedly, dokázaly však pochopit alespoň, co se po nich vlastně chce a pracovat

⁹⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. s. 124.

na zakázku. Nejstarší žáci kroužku již uvažovali soustředěněji. Tento vývoj je dobře patrný na obrázku č. 36.

Obrázek 35: Barevná skladba prostředí školní budovy očima dětí.
Barevným tónům zde vévodí červená barva, která se opravdu vyskytuje na podstatné části školní budovy, zvláště díky obkladu jejího zdiva. Tóny zvolené dětmi jsou však jasnější než ve skutečnosti. Červenou barvu však se školou pojí a vnímají ji jako určitou konstantu.

Obrázek 36: Tvary místa. A – Dan, 1. ročník; B – Aleš, 1. ročník; C – Eva, 1. ročník; D – Tereza, 1. ročník; E – Nela, 1. ročník; F – Naďa, 2. ročník; G – Nelly, 2. ročník; H – Vladimír, 2. ročník; I – Kateřina, 2. ročník; J – Phoebe, 3. ročník; K – Kristýna, 4. ročník

Tématem čtvrtého úkolu se nakonec stala, až na několik výjimek, škola. Z této skutečnosti vyplývá, že pomyslným centrem obce pro velký počet místních dětí je právě Základní škola Kamenice. V jejím zachycení se zřídka držel přesného popisu viděného, škola se pro většinu dětí z výtvarného kroužku stala symbolem s několika reálnými vnějšími znaky a s různými atributy. Někdo zpodobnil školní budovu z vnějšku, jiný pronikl dovnitř do tříd. Je zajímavé, že nikdo neměl potřebu zaplnit zdi školy lidmi, pouze ve dvou případech zde zachytil autor alespoň sám sebe.

Zobrazení budovy z vnějšku nese u více dětí společné znaky, důležitou roli zde hraje např. červená barva nebo zábradlí před vstupem s dekorativním prvkem (viz obr. 35).

Vedle námětu školy se však mezi výtvarnými vyjádřeními jednotlivých dětí vyskytlo i druhé téma – „náš dům“. Motivy školy a místa bydliště výtvarnému úkolu jednoznačně vévodily. Odchytku tvořil jen ojedinělý námět „louka, kde večer venčím psa“.

Obrázek 37: Škola (Kateřina, 2. ročník). Autorka se inspirovala obkladem školní budovy. Jednotlivé cihličky zvýraznila mastným pastelem, stejně jako detaily v oknech. Vyobrazení tak působí dekorativním dojmem. Budova nenabývá reálného tvaru, ale omezuje se na určitý symbol, který je navíc podpořen slovy „Základní škola“ a „škola“.

Obrázek 38: Srovnání dekorativního prvku školy ve skutečnosti a v dětském podání

Obrázek 39: Večerní venčení psa na louce (Tereza, 1. ročník). Autorka si vybrala místo, které má pro ni zvláštní význam – louku, kde venčí pejska. I když v rámci pracovního listu určila jako hlavní barvu místa zelenou, prostor louky je redukován pouze na základní čáru, na které se odehrává děj. Pohyb je naznačen pouze vodítkem psa, které místo aby bylo vláčeno po zemi, jako by trčelo do vzduchu. Pes je zobrazen z profilu, postava en face, tedy tak, jak jsou nejsnáze zachytitelné.

Obrázek 40: Školní třída (Naďa, 2. ročník). Vyobrazení školní třídy svědčí o nezvyklém vnímání prostoru na obraze, které není spoutané omezující perspektivní zkratkou. Celá třída je zachycena z ptačí perspektivy, lavice jsou viděny z přímého pohledu. Třídě nechybí potřebné vybavení – interaktivní tabule včetně dataprojektoru a barevných elektornických tužek, v pravém horním rohu umyvadlo, v levém horním rohu katedra. Zdi třídy nejsou zobrazeny, i když by se o jednu z nich měla opírat tabule. Celý prostor je vyplněn okrovou podlahou. U pravého kraje jsou lehce naznačeny dveře.

Obrázek 41: Můj dům v zimě (Kristýna, 4. ročník). Autorka vyobrazila svůj dům (bytový komplex), držela se přitom jeho reálné podoby, byla schopná analyzovat jeho charakteristické tvary v rámci pracovního listu, volba oranžové jako hlavní barvy se také shoduje na pracovním listu i na vyobrazení. Dekorativně jsou pojata okna s námrazou vycházející z aktuálního počasí i chodník před domem.

3.4.5 Pátý úkol: Jakkak kámen uchová tajemství?

Námět	Tajná chodba do Ringhofferovy hrobky.
Výtvarný problém	Tajemství a jak ho zachytit, práce s představou
Výtvarná technika	Malba temperami, akvarelem, kombinovaná technika
Přidaná hodnota	Zámek v Kamenici, Ringhofferova hrobka, tajemství, imaginace
Výtvarná kultura	J. V. Myslbek (socha Ukřižovaný), J. Stibral, M. Medek

Obrázek 42: M. Medek,
Pohyblivý hrob, 1973

Pohádka:

Kdysi žila na zámku barona Ringhoffera v Kamenici služebná, která neustále do něčeho strkala nos.

Když jednou poslouchala za dveřmi od zeleného salónku, doslechla se o pozoruhodném tajemství. Baron si s baronkou vyprávěl o tajné chodbě, která prý vede od zámečku až k jejich rodinné hrobce.

Zvědavé služebné ta slova vrtala hlavou. Nedala si pokoje, dokud nenašla plánek i rezavý klíč ukrytý v malé zaprášené krabičce pod uvolněným prknem podlahy.

Celá se chvěla, když klíčem odemykala prastaré dveře. Nesmělými kroky vstoupila do temné chodby. Její zvědavost však brzy přemohl strach. Sehnula se, aby ze země sebrala kamínek pro věčnou upomínku svého dobrodružství. Stiskla ho v dlani a vrátila se ke světlu.

Kamínek chránila po celý život. Připomínal jí, že tajemství mají občas zůstat ukrytá.

Charakteristika pátého úkolu:

Náplň pátého úkolu spočívá v poodhalení tajemství ukrytého v obci Kamenice. Jeho ústředním tématem je tajná chodba, která podle lidových povídek vede z kamenického zámku a ústí přímo v Ringhofferově hrobce.

Obě místa svědčí o bohaté historii obce, bohužel však ani jedno z nich není přístupné veřejnosti. Od dění ve vesnici tyto významné památky odděluje rezavý plot. Duch místa je prodchnut tajemnou atmosférou. Právě toto tajemství doprovázející ovzduší kamenického zámku i velkolepé hrobky rodiny Ringhofferů je reflektováno v pátém úkolu v rámci výtvarného projektu.

Obeznamnost s podobou zámku i hrobky je navíc neopomenutelnou součástí kulturního dědictví obyvatel Kamenice. Věž zámku je již dlouhá léta neoddělitelně spojena se zdejší krajinou. Hrobce ukryté na kraji lesa dominuje vzácná socha ukřižovaného Ježíše Krista od Josefa Václava Myslbeka.

Cíle:

Očekávané výstupy z hlediska RVP ZV:

Žák:

- *osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky (včetně prostředků a postupů současného výtvarného umění)*

Cíl vyučovací hodiny:

Žák:

- výtvarně vyjádří své představy o tajné chodbě

Motivace a zadání:

Kamínek páté pohádky je suvenýrem z tajné chodby vedoucí do slavné hrobky rodiny Ringhofferů. O hrobce v Kamenici každý ví a hovoří-li o kulturním bohatství obce, nezapomene jí zmínit. Přesto však hrobka i zámek zůstávají zahaleny rouškou tajemství. O tom, co se skrývá mezi zdmi těchto objektů, dnes vypráví jen pamětníci.

Děti si mají tentokrát představit sebe, jak odemykají dveře tajné chodby, podobně jako postava smyšlené služebné z kamenického zámku, a vstupují do temného prostoru inspirovaného místní lidovou povídkou. „Schopnost dítěte vyvolávat představy bez

souvislosti s okamžitou potřebou (bez motivujícího podráždění) je zpočátku minimální, dokonce daleko menší než u dospělého. Dětská představivost nemá omezené možnosti a emotivní faktor ji značně ovlivňuje.“⁹⁷ V tomto případě motivuje představivost pohádka, ale také téma slavné kamenické hrobky a zámku, které se k dětem neustále vrací v různých naukových předmětech, neboť obě památky jsou důležitými důkazy o historii obce.

Místo pracovního listu je žákům tentokrát poskytnuta fotografická dokumentace zámku a hrobky včetně sochy Ukřižovaného. Pracovní list by možná v tomto případě zbytečně brzdil výtvarné vyjádření, při kterém je třeba, aby dítě zapojilo svou představivost v co největší míře.

Reflexe realizovaného výtvarného úkolu:

Charakter výsledných dětských prací vycházejících z patého úkolu svědčí o intenzivnějším výtvarném prožitku. Námět byl zcela nový a žáci se při jeho zpracování nemohli opírat o osvědčené postupy. Některé práce nabízejí neotřelé přístupy.

Ke svému výtvarnému vyjádření tentokrát většina dětí využila temperové barvy, které se pro ně staly oblíbenou technikou vedle používání mastných pastelů. Potěšující byla jejich snaha citlivě míchat barevné tóny po vzoru úvodní lekce kroužku, která se zabývala strukturou hornin.

Více dětí zobrazilo navíc sebe, jak kráčí v tajné chodbě. Někteří však tajemný prostor oprostili od lidské postavy. Byla-li zde začleněna postava, byla zachycena staticky s chatrnými náznaky pohybu.

Opakovaně se zde objevil motiv světla, které projasnilo tajnou chodbu. Buď šlo o záři přenosné svítilny, nebo o světlo vycházející z vchodových dveří. V jednom případě světelný kruh nahradil celou postavu.

Dalším opakovaným prvkem byla nejrůznější forma překážky (ve formě kostry, přehrazení, krápníku), která bránila v průchodu tajné chodby.

Prostor pro imaginaci dovolil vnést do kresby další prvky – kostry, krápníky, diamanty.

⁹⁷ UŽDIL, J. Výtvarný projev a výchova. Praha: SPN, 1974. s. 231.

Obrázek 43: Uvnitř hrobky (Nikol, 3. ročník). Autorka ve svých představách pronikla dovnitř hrobky. Tajemnost scény vyjadřuje barvou. Šedý obdélník v dolní části obrazu představuje hrob barona Ringhoffera.

Obrázek 44: Schody do tajné chodby (Kateřina, 2. ročník). Shody se v dětských pracích vyskytly ojediněle. Na vyobrazení lze rozpoznat motiv světla přicházejícího od vchodu. Modrá plocha představuje zářící drahokam. Mezi chodbou a hrobkou je umístěna překážka.

Obrázek 45: Průřez chodbou (Vladimír, 1. ročník). Autor ztvárnil obraz tajné chodby netradičně jako příčný průřez. Ostatní se přiklonili k průřezu podélnému, jenž lépe koresponduje s motivem cesty jako lineárního pohybu, tradičně směřujícího zleva doprava. Žlutá plocha představuje autora v chodbě - jeho postava se noří do tmy, lze vidět jen světlo jeho svítilny směřující přímo k nám.

Obrázek 46: Já v chodbě (Ema 2. ročník). Příklad zobrazení postavy v chodbě, do které navíc prosakuje voda. Tmou proniká světlo přenosné svítilny. Postava je znázorněna staticky. Bílý trojúhelník nad ní představuje krápník.

3.4.6 Šestý úkol: Jakpak touží kámen po vodě?

Námět	Kamenický rybník
Výtvarný problém	Proudění vody, práce s představou
Výtvarná technika	Malba temperami, akvarelem, kombinovaná technika
Přidaná hodnota	Ekosystém rybníka, geologický vývoj lokality
Výtvarná kultura	Karel Zeman, Petr Nikl

Obrázek 47: Petr Nikl, Ilustrace Holé pohádky

Pohádka:

Před mnoha a mnoha lety bylo v Kamenici, světě, div se, ohromné moře. Na dně ležel mohutný balvan a pozoroval, jak se kolem něj v mořských hlubinách vznášejí zvláštní pravěcí tvorové a ve vlnách se mihotají listy podivných vodních rostlin.

Slunce nad mořem ale velice páliло. Brzy slanou vodu vysušilo a z moře zbyly jen drobné potůčky a tůňky.

Balvan se na vzduchu drolil. Vzpomínal na časy pod hladinou a toužil být zase smáčen vlnami. A protože bylo jeho přání usilovné, štěstí mu bylo nakloněno.

Jednoho dne dorazil do Kamenice rybníkář. Vyhlédl si potok, přehradil ho a kámen se znovu vykoupal ve studené vodě. Netrvalo dlouho a mohl zase sledovat život v hlubinách. V rybníce se to brzy hemžilo rybami, které se honily mezi chundelatými chomáči vodních řas.

Balvan si spokojeně pobrukoval, že se mu naděje na vodní království neztratila.

Charakteristika úkolu:

Poslední úkol je zaměřen na kamenické rybníky a na život v jejich bezprostředním okolí. Velký význam je přisouzen životu pod hladinou, kde se ocitá hlavní hrdina pohádky –

balvan, který zažil časy, kdy lokalita dnešní obce Kamenice ležela pod hladinou dávného moře.

Cíle:

Očekávané výstupy z hlediska RVP ZV:

Žák:

- *osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky (včetně prostředků a postupů současného výtvarného umění)*

Cíl vyučovací hodiny:

Žák:

- výtvarně vyjádří rybník či život v něm
- rozpozná a pojmenuje několik živočichů a rostlin vázaných k rybničnímu ekosystému

Motivace a zadání:

Kámen z poslední pohádky je svědkem geologického vývoje dané lokality, který jeho příběh připomíná. Kromě proměn krajiny poukazuje na rybníky, které plní v obci důležitou funkci. Mimo jiné poskytují útočiště celé řadě živých tvorů.

Děj pohádky se odehrává pod hladinou, nabízí tedy nový pohled na ekosystém rybníku a umožňuje uvažovat i procesy, které zůstávají běžně skryty lidskému oku.

Pracovní list obsahuje nápodobu okének ponorky. Do prvního okénka má žák nakreslit podivuhodné tvory, kteří se kdysi vznášeli v místech dnešní obce. Přímo tak poukazuje na geologický vývoj dané lokality. Zbýlá okénka jsou vyhrazena nejen pro vodní živočichy, ale i pro rostliny, jež v rybničních vodách rovněž plní nezastupitelnou funkci. Vyplňování pracovního listu je doprovázeno diskuzí o ekosystému rybníka a prohlížením fotografií vybraných živočichů a rostlin.

Zadáním výtvarného úkolu navazujícího na pracovní list je zachytit kamenický rybník. Zůstává na dítěti, jaký pohled zvolí – zda se ve svých představách ponoří do chladných vod nebo zůstane na břehu a zobrazí rybník z pohledu vnějšího pozorovatele.

Reflexe realizovaného výtvarného úkolu:

Motiv pohádky o rybníku byl vybrán na základě přání dětí z výtvarného kroužku.

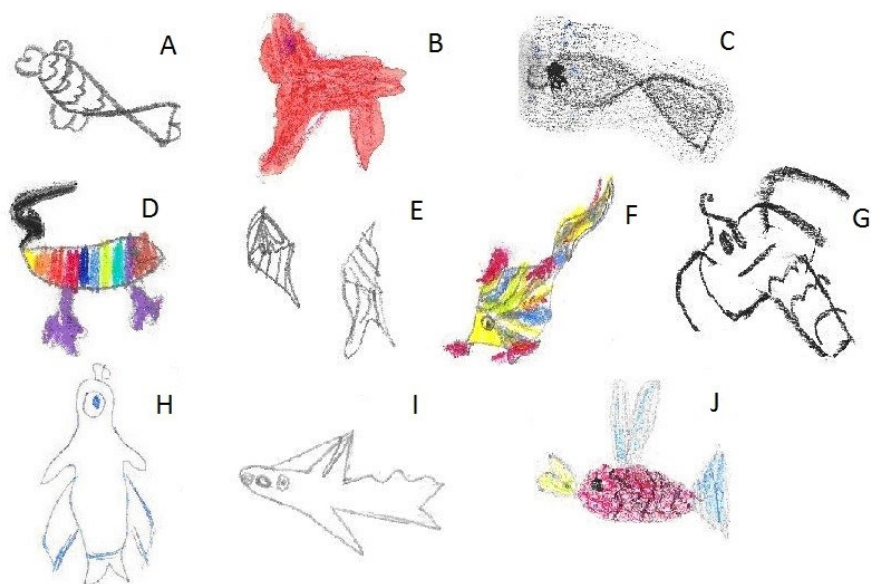
Reakce na pohádku byly ve srovnání s prvními lekcemi kroužku daleko spontánnější. Někteří dokonce začali malovat dříve, než zazněl konec pohádky a samostatně se jí inspirovali.

Zajímavou informací pro většinu dětí byl poznatek o dávném kamenickém moři, které se několikrát stalo vítanějším námětem než „obyčejný“ rybník.

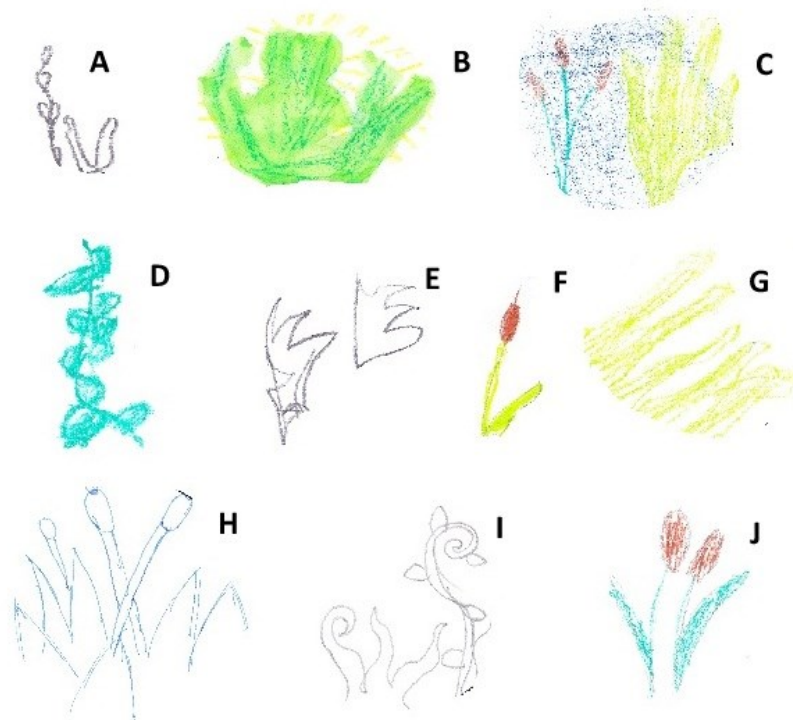
Pracovní listy donutily děti k hlubšímu zamyšlení se nad množstvím živočichů a rostlin obývajících prostředí rybníka. Imaginativní tvorové z prvního okénka poukazují na podstatnou úlohu reálné životní zkušenosti na tvorbu představ. Mnozí dávní živočichové jsou podobní dnešním rybám. Větší prostor pro imaginaci nabízí barva.

Ve volbě techniky dosáhly děti pokroků, většinou totiž samy správně odhadly, že k vytvoření rozsáhlejší souvislé barevné plochy vodní hladiny jim spíše lineární tvorba mastnými pastely nebude vyhovovat.

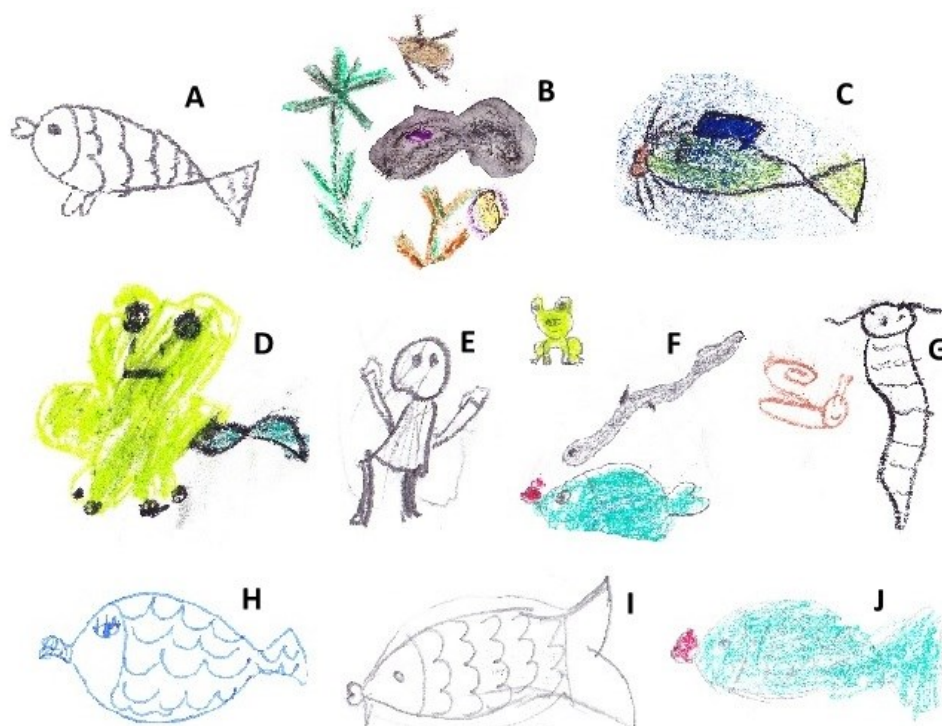
Ve zpracování tohoto námětu děti volily více přístupů. Někteří se snažili zachytit proudění vody, jiné zaujal moment vysušení velkého moře z pohádky. Většina vyobrazení je věnována životu pod hladinou, vyskytla se však i odlišná řešení, například pohled na hladinu z ptačí perspektivy.

Obrázek 48: Dávní mořští tvorové. A – Dan, 1. ročník; B – Eva, 1. ročník; C – Tereza, 1. ročník; D - Kateřina, 2. ročník; E – Naďa, 2. ročník; F – Ema, 2. ročník; G – Nelly, 2. ročník; H – Phoebe, 3. ročník I – Nikol, 3. ročník; J - Kristýna, 4. ročník

Obrázek 49: Vodní rostliny. A – Dan, 1. ročník; B – Eva, 1. ročník; C – Tereza, 1. ročník; D - Kateřina, 2. ročník; E – Naďa, 2. ročník; F – Ema, 2. ročník; G – Nelly, 2. ročník; H – Phoebe, 3. ročník; I – Nikol, 3. ročník; J - Kristýna, 4. ročník

Obrázek 50: Živočichové našeho rybníka. A – Dan, 1. ročník; B – Eva, 1. ročník; C – Tereza, 1. ročník; D - Kateřina, 2. ročník (žába); E – Naďa, 2. ročník (žába); F – Ema, 2. ročník; G – Nelly, 2. ročník (sumec a okružák); H – Phoebe, 3. ročník; I – Nikol, 3. ročník; J - Kristýna, 4. ročník

Obrázek 51: Vysušení moře (Aleš, 1. ročník). Autor se rozhodl pro netradiční ilustraci pohádky. V pravém dolním rohu se nachází moře, ve kterém vlají mořské řasy. V levém dolním rohu je také mořská hladina, tentokrát však ustupuje a na vzduchu se ocitá šedivý kámen. Hnědá plocha představuje písek a žlutá je podle slov autora symbolem slunce, které pálí tak, že vysušuje moře a obnažuje balvan. Barevná konstanta modré barvy zůstává zachována.

Obrázek 52: V našem rybníce (Naďa, 2. ročník). Autorka zachytila dno rybníka. Ryby pokroucené do písmene „u“ jsou sumci, o kterých byla řeč v motivační části. Život v rybníce je soustředěn u dna. Pastelem je naznačeno proudění vody v rybníce. I zde je zachována barevná konstanta vody v podobě striktní modré plochy.

Obrázek 53: V našem rybníce (Vladimír, 2. ročník). Autor míšením barevných tónů částečně překonal barevnou konstantu vodní plochy. Při malbě se snažil vyjádřit proudění vody, což je zvláště patrné v levém dolním rohu na řasách unášených proudem. Horní plocha zůstala nevyužita. Autor měl potřebu zdůraznit, kde je hladina rybníka, proto umístil svou malbu k dolnímu okraji čtvrtky. Prostor nad ní nepovažoval za důležitý, podle jeho slov na něm nechtěl plýtvat barvami.

Obrázek 54: Život pod hladinou (Kateřina, 2. ročník). Vyobrazení je zaostřeno detailněji. Dno je znázorněno žluté v podobě základní čáry. Voda rybníka je tradičně modrá, jsou na ní však patrné barevné nuance způsobené míšením tónů. Prostorové uspořádání je naznačeno překrýváním tvarů,

zaměříme-li se na rybu schovanou za vodní rostlinou. Modrou a zelenou plochu vyvažují červené řasy.

3.5 Spolupráce s učiteli

Pohádky a pracovní listy výtvarného projektu mohou být snadno využity i učiteli Základní školy Kamenice. Možnost dalšího využití těchto materiálů byla jedním z důvodů jejich volby. Pohádky nebo pracovní listy mohou být zapojeny i do výuky jiných předmětů. Učitelé s nimi mohou naložit podle vlastního uvážení, s přihlédnutím k aktuální situaci. Jako ukázkou výsledků takové spolupráce uvádím práce žáků třetího ročníku místní základní školy pod vedením jejich třídní učitelky. Pracovní list prvního úkolu byl smysluplně využit k práci ve dvojici. Téma „kamenický kámen“ se hodil k aktuálnímu zkoumání neživé přírody v rámci prvouky.

Obrázek 55: Práce dětí 3. ročníku

vypadá jako hora, nahore
má špičku, má ostré strany
má v sobě díry, má tvar
jehlanu, je hrubá, připomíná
člověka, je vysoký cca 4cm, má
šířku má cca 3cm, spodek má hladký
Čtyřlístek

Obrázek 56: Výňatek z pracovního listu žáka 3. ročníku

3.6 Úskalí realizovaného výtvarného projektu

Mám-li celkově zhodnotit výtvarný projekt „Jakpak je dnes u nás doma?“, myslím, že jeho výsledky přinášejí zajímavé podněty. Cíle projektu byly víceméně splněny. Žáci na konci projektu dokázali zdárně rekapitulovat poznatky o obci Kamenice. Co se týče výběru výtvarných prostředků, dosáhli pokroků. Při zpětném hodnocení svých prací kriticky hodnotili chyby, kterých se dopustili – negativně pohlíželi především na nedostatečné využití plochy či volbu nevyhovující techniky. Splnění afektivních cílů je špatně měřitelné a prokáže ho čas.

Přistoupím-li k podrobnějšímu hodnocení projektu a shrnutí jeho kladů a záporů, kladně hodnotím především soubor pohádek jako podstatné složky jeho motivační části. Práce s těmito texty by navíc mohla být využívána i nadále učiteli v kamenické základní škole podle jejich osobního uvážení.

Pracovní listy mi přinesly také pozitivní zkušenost. Určitě není vhodné je využívat nadbytečně, ale naopak je zařazovat do výuky na základě zvážení aktuální situace. Oceňuji je zejména při práci s nejnižšími ročníky, které vyžadují častější střídání činností.

Žáci v rámci výtvarného projektu podali výpověď o místě, kde žijí a které mohou nazývat svým domovem. Z výtvarných prací jednotlivých dětí lze vyčíst řadu zajímavých poznatků. Naprostá většina například považuje školu za nejdůležitější místo v obci, jinými slovy za její centrum. Ačkoliv není tato skutečnost příliš překvapující, je důležité si jí uvědomovat. Dítě mladšího školního věku je vázáno k této instituci často více, než očekáváme.

Dalším zajímavým momentem bylo mapování sociálních vztahů v Kamenici v rámci úkolu, kde žáci ztvárnili libovolného člověka z Kamenice. Některé děti zůstaly u svých nejbližších a zpodobnily maminku nebo tatínka, někdo se zaměřil na svého kamaráda. V některých případech však děti se však odpoutaly od svého bezprostředního okolí a zvolily neznámou osobu, která je něčím zaujala a která spoluutváří obraz o dané obci.

Z výtvarného projektu však samozřejmě vyvstala i některá úskalí. Jedním z nich je problematické hledání rovnováhy mezi zvoleným námětem a odpovídající výtvarnou technikou. Projekt „Jakpak je dnes u nás doma?“ byl zaměřen především na téma a žákům byla ponechána možnost volby výtvarných prostředků. Jedním z důvodů tohoto rozhodnutí byl respekt k samostatnému rozhodování dítěte a k jeho aktivní roli v rámci projektu. Volí-li však dítě techniku podle svého rozhodnutí, sahá často k volbě takového materiálu, se kterým se dá zdánlivě nejsnáze pracovat. V naprosté většině jde přitom

mastné pastely, což se nejzřetelněji projevilo u úkolu zaměřeného na život v korunách stromů. Musím zde ale poznamenat, že se preferované techniky v průběhu projektu měnily, diskutovali-li jsme společně o jejich kladech a záporech. Děti se naučily pracovat cílevědoměji i s jinými materiály a později je volily podle jejich vztahu k námětu a ne v závislosti na tom, jak složitá je příprava a úklid materiálu. Přesto však na tomto místě projektu cítím nedostatky a další práci s danou skupinou by bylo vhodné zaměřit na objevování netradičních možností výtvarných technik a jejich svobodné kombinování v souladu se zvoleným motivem.

Nesnáze působily také problémy spojené s organizační strukturou kroužku a s efektivním využitím jeho časové dotace. Čas však působí potíže většině začátečníků. Marie Fulková se o této problematice vyjadřuje v publikaci *Diskurs umění a vzdělávání*: „*Ve výtvarné výchově je čas v těsném vztahu k vytvoření díla – artefaktu. [...] V praxi začátečníka se to projevuje neustálou obavou, že nestihne cosi podstatného s dětmi udělat, dokončit práci, že ji bude muset přerušit a šance na dokončení se naskytuje až za týden, že se nepodaří děti dobře naladit, že práce bude muset být tudíž dokončovaná v jiných podmínkách psychického rozpoložení, atd.*“⁹⁸

Zájmový kroužek je založen na dobrovolné docházce. Často se stává, že děti kroužek vynechají, dostaví se pozdě apod. Tempo práce dětí z heterogenní věkové skupiny je různé. Zatímco mladší děti bývají rychle hotovy, starší se na činnost více soustředí a trvá jim o to déle. Vše vede k tomu, že se dokončení jednotlivých dětských prací rozchází v čase. Tento problém byl částečně překlenut právě formou výtvarného projektu, neboť i když každý pracoval svým individuálním tempem, všichni společně stále vytvářeli mozaiku prací na stejné souhrnné téma. K nastolení podobných podmínek důležitých k celistvému dokončení výtvarné výpovědi napomáhalo vždy přečtení krátkých pohádek vázaných k jednotlivým úkolům na začátku lekce.

Celkově vzato výtvarný projekt přispěl k mému hlubšímu pochopení světa dětí a jejich výtvarného projevu. Řetězení úloh do souvislého a srozumitelného celku nabízí své nesporné výhody, které pociťují děti i učitel. Určité problémy při realizaci výtvarného projektu vyvstaly, i ty jsou však pro mne cenným odrazovým můstkem pro další práci nejen s konkrétní skupinou dětí, ale i pro budoucí snažení na poli výtvarné výchovy.

⁹⁸ FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Vyd. 1. Jinočany: H, 2008, 335 s. ISBN 978-80-7319-076-7. s. 138.

4 Praktická část

Praktická část mé bakalářské práce přímo vyplývá z poznatků teoretické části i z jejich aplikace na část didaktickou. Pohádky, které byly pomyslnou osou výtvarného projektu, se staly materiálem pro další výtvarné zpracování.

Vytvořila jsem knížku malého formátu, jejíž obsah tvoří zmíněné pohádky. Její název je stejný jako téma bakalářské práce – *Jakpak je dnes u nás doma*. Hlavní myšlenkou knihy je hravé propojení textu a drobných ilustrací. Obrázky jsou přímo v interakci se slovy a naopak. V jednom z šesti příběhů se píše například o tom, jak sedlák poskakoval, když ho v botě tlačily kameny. V knižním zpracování se zdá, jakoby jednotlivá písmena samotného slova „poskakoval“ skákala. Podobných hrátek se slovy nalezneme v knížce více.

Jedním z důvodů pro malý formát knihy (10×10cm) je rozsah textu, který se skládá pouze z šesti krátkých pohádek. Kapesní velikost je navíc podle mého názoru intimnější než velkorysé formáty, a lépe tak koresponduje s tématem domova, ke kterému se kniha obrací, když poodkrývá jednotlivé pohledy na obec Kamenice. Kamenice není rozsáhlé velkoměsto, ale spíše důvěrně známá krajina. Ani kniha tedy není velká a neforemná, můžeme jí naopak s přehledem strčit do kapsy. K vyvolání dojmu intimity jsou navíc záměrně zvoleny tlumené tóny, jednoduchost provedení i drobné ilustrace, které nepopisují, ale doprovází text hravou formou.

Dalším důležitým prvkem knihy je písmo. Použitý font *Negro* byl propůjčen od předního českého typografa Františka Štorma. Tučný font *Negro* byl přibližně inspirován písmem „Latin“ písmolijny Stephenson Blake. Jde o abecedu mírně agresivního rázu, jež se hodí na knižní obálky, plakáty a titulky v časopisech.⁹⁹ Právě kvůli tomuto jemnému agresivnímu nádechu bylo písmo zvoleno. Hrátky s textem tak působí přesvědčivěji než by tomu bylo s použitím jednoduchého bezpatkového písma. Pro odlehčení tučného řezu písma jsou znaky lehce proloženy, i řádkování je rozšířeno.

Respektování pravidel pro konstrukci sazebního obrazce¹⁰⁰ je zde důležité, aby byla lépe zřetelná změna při vybočení textu v interakci s ilustrací.

⁹⁹ *Stormtype Fontclub: Negro* [online]. [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: <http://archive.stormtype.com/typefaces-fonts-shop/index.php?id=2>

¹⁰⁰ *Typomil: Sazební obrazec* [online]. [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: <http://typomil.com/kompozice/sazebni-obrazec.htm>

Opakujícím se prvkem knihy je změna barvy počátečního a konečného písmene – v titulu, v názvu kapitol, v textu ve funkci iniciály a zakončení kapitoly, v obsahu. Tento jednoduchý prvek zachovává jednotný ráz celé knihy.

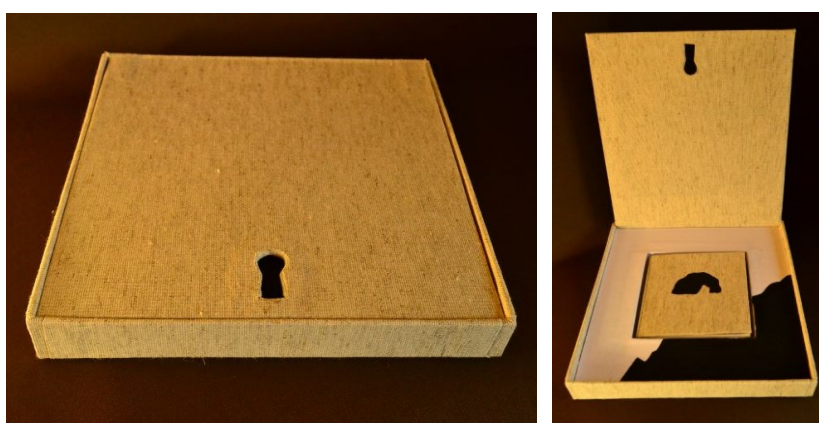
Začátek kapitoly je pro přehlednost řešen dvoustranou z papíru tmavšího odstínu s názvem kapitoly a obrázkem kamene – hlavního hrdiny následující pohádky. Vložení této dvoustrany dovoluje motýlková vazba. Tmavší odstín papíru je použit i pro listy s patituly, hlavním titulem, obsahem a tiráží.

Titulní strana neobsahuje mnoho prvků. Nalezneme na ní pouze symbol pro jeskyni, která poskytuje kamenný úkryt. Spojuje tak hlavního hrdinu pohádek – kámen a téma domova, o kterém kniha pojednává.

Knihu doplňuje krabice, ve které je umístěna. Otvírání krabičky je hravé. Kdo chce knihu přečíst, musí se nejdříve do krabice vloupat skrz klíčovou díрку. Klíčová dířka je prvním prvkem, který poukazuje na téma knihy – domov.

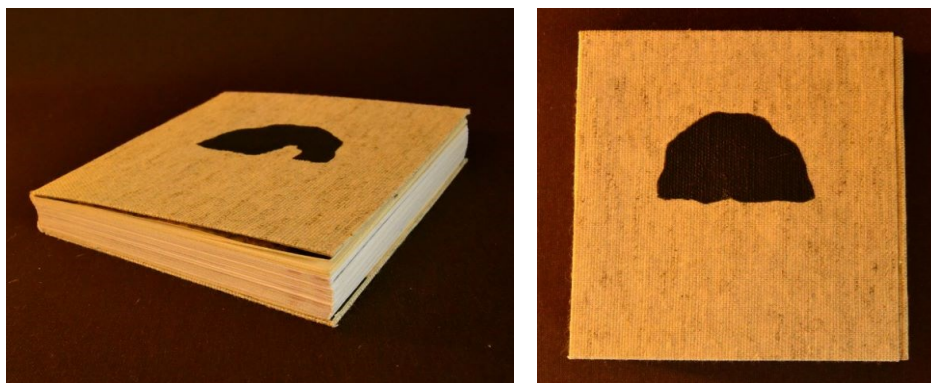
Inspirací k mým pohádkám a jejich ilustracím spojených s textem byly Lingvistické pohádky Petra Nikla, i když se jejich celkový charakter od mého pojetí nepochybně značně liší. Niklovy autorské pohádky jsou doprovázené křehkými ilustracemi, texty jsou často založené na slovních hříčkách (např. *Zdlouhavá pohádka*, ve které může jedno slovo díky opakování písmen zaplnit celý řádek).¹⁰¹

4.1 Fotodokumentace

Obrázek 57: Kniha v krabici před a po otevření

¹⁰¹ NIKL, Petr. *Lingvistické pohádky*. 1. vyd. Praha: Meander, 2006, 55 s. Modrý slon, sv. 15. ISBN 80-862-8349-6.

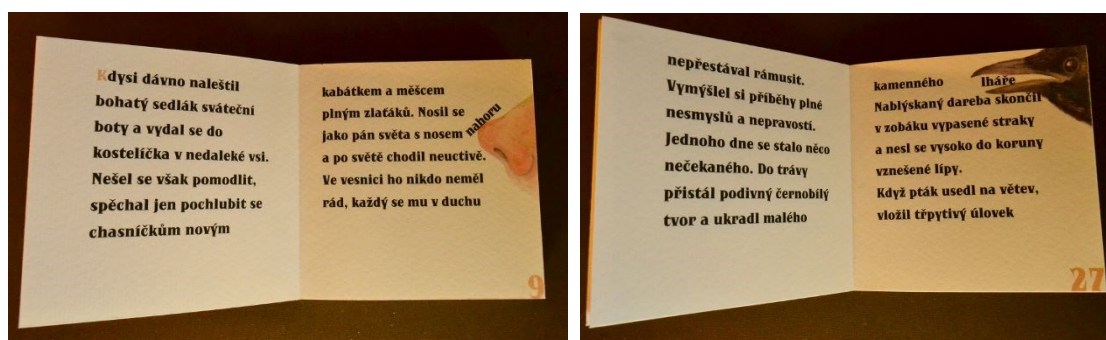
Obrázek 58: Přední a zadní strana knihy

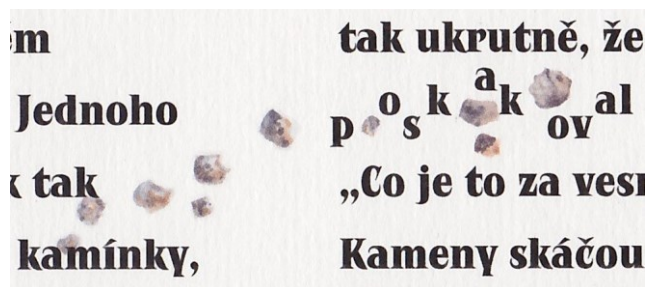
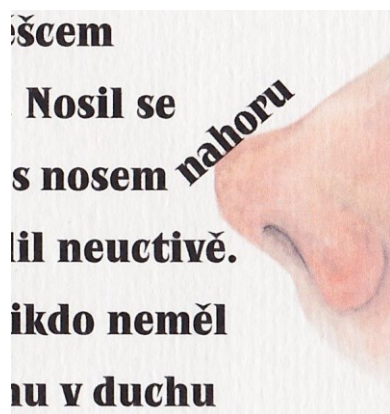
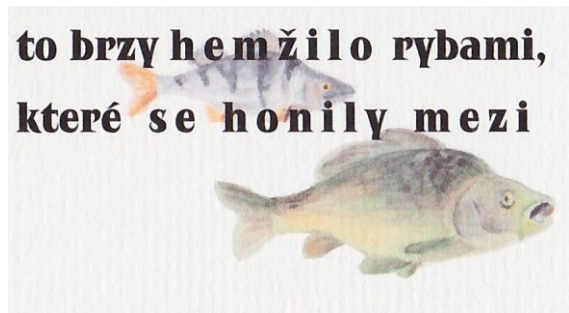
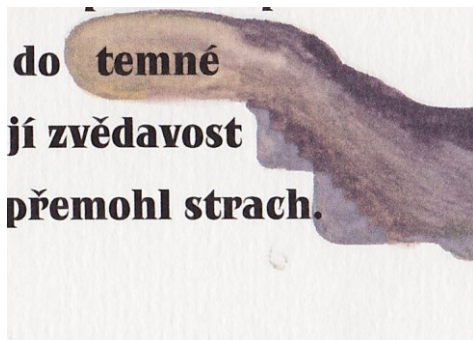
Obrázek 59: Předšádka a hlavní titul

Obrázek 60: Začátek kapitoly a obsah

Obrázek 61: Text pohádky s ilustracemi

Obrázek 62: Detaily ilustrací

5 Závěr

K závěru bakalářské práce zbývá ještě poznamenat několik slov. Při jejím zpracování jsem se zabývala tématem, které je mi nesmírně blízké – vlastní vesnicí, místem kde se cítím doma.

Předpoklady, s nimiž jsem do projektu vstupovala, se v několika ohledech naplnily, mnohdy je však výsledky práce vyvrátily. Jedním z vyvrácených byla důkladná znalost vlastní vesnice. Studium její historie otevřelo řadu nových otázek, některé názory jsem díky němu upevnila, jiné změnila. Průzkum vedl k hlubšímu pochopení místa, kde nacházím své kořeny.

Díky výtvarnému projektu jsem mohla zakusit, jaké je šířit nové poznatky dál.

Předpokládala jsem, že žáci se už s tématem projektu setkali a jsou tedy vybaveni některými důležitými znalostmi. Snažila jsem se podat jim další informace o obci netradiční cestou, zároveň vytvořit materiály, jež by mohly pomoci i místním učitelům vnést do frekventovaného tématu „má obec“ nový pohled. Proto jsem pro projekt zvolila strukturu danou šesti autorskými pohádkami o Kamenici, z nichž vyplývá sada výtvarných úkolů. V průběhu projektu se ukázalo, že některé důležité informace dětem stále chybí. Potřeba vrátit se k tématu ve výtvarném projektu se tedy jevila oproti mému očekávání naléhavější.

Realizace výtvarného projektu ukázala jeho přínos v několika směrech. Cení si zejména úkolů zaměřených na zkoumání kamene či na tajnou chodbu z kamenického zámku. Mé očekávání předčily i pracovní listy, jejichž analýza přispěla k mému důkladnějšímu pochopení vývoje dětského výtvarného projevu. Některá úskalí se však projektu nevyhnula. S jejich podchycením jsem měla v plánování projektu počítat a zahrnout je do svých předpokladů. Jako problematickou složku vidím zejména hledání rovnováhy mezi zvoleným námětem a odpovídající výtvarnou technikou, mezi respektováním volby dítěte a jeho přímým vedením.

Praktická část bakalářské práce se na výtvarný projekt odkazuje. Její náplní je vytvoření knihy autorských pohádek o Kamenici. Původně jsem podobné řešení praktické části nezamýšlela. Vystalo na základě dlouhých úvah o tom, jak smysluplně propojit výtvarný projekt pro žáky s vlastním výtvarným vyjádřením. Pátrání po nejvhodnější formě úpravy knihy završila myšlenka propojit text s ilustracemi.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Vyd. 1. Překlad Věra Dvořáková. Praha: Karolinum, 1998, 179 s. ISBN 80-718-4518-3.
- BREGANTOVÁ, Polana. *Dějiny českého výtvarného umění VI/1*. Vyd. 1. Editor Rostislav Švácha, Marie Platovská. Praha: Academia, 2007, 526 s. ISBN 80-200-1487-X.
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Kreslete si s námi*. Vyd. 1. Praha: Aventinum, 1992, 123 s. ISBN 80-852-7779-4. s. 74.
- CÍLEK, Václav. *Kameny domova*. 1. vyd. Praha: Krásná paní, 2011, 167 s. ISBN 80-867-1382-2. s. 32.
- CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2.dopl.vyd. Praha: Dokořán, 2005, 269 s. ISBN 80-736-3042-7.
- CÍLEK, Václav. *Makom: kniha míst*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004, 267 s. ISBN 80-865-6991-8.
- DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Výtvarná výchova: pracovní sešit pro 1.-3. ročník*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1996, 80 s. ISBN 80-858-0846-3.
- FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Vyd. 1. Jinočany: H, 2008, 335 s. ISBN 978-80-7319-076-7.
- HLUŠIČKA, Jiří. *Michal Ranný*. Praha: Odeon, 1993, 221 s. ISBN 80-207-0487-6.
- ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-000-0060-1.
- České moderní a současné umění, 1890-2010: katalog stálé expozice Sbírký moderního a současného umění a Sbírký umění 19. století Národní galerie v Praze*. V Praze: Národní galerie, 2010, 182 s. ISBN 978-807-0353-257.
- HANEL, Olaf. *Otakar Nejedlý: 1883-1957*. V Praze: Skyway, 2005, 155 s. ISBN 80-705-6128-9.
- HARLAS, F. X. *Sochařství a stavitelství*. Praha: Bursík a Kohout, 1911, 203 s.
- HARTVICOVÁ, V. *Kamenice v proměnách věků*. Kamenice: vydala obec Kamenice k 50. výročí vzniku obce v roce 2010, 2010. s. 80.
- HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2004, 222 s. ISBN 80-239-3027-3.

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2006, 160 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 100. ISBN 80-210-4142-0.

KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2010, 272 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2456-0.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MIHULKA, Antonín. *Jiří Stibral*. V Praze: Nákl, České akademie věd a umění, 1941, 52 s.

NIKL, Petr. *Lingvistické pohádky*. 1. vyd. Praha: Meander, 2006, 55 s. Modrý slon, sv. 15. ISBN 80-862-8349-6.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Překlad Petr Kratochvíl, Pavel Halík. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5.

PASÁK, T. *Život Přemysla Pittra*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1995. ISBN 80-211-0212-8.

Práce na papíře: výběr kreseb, grafik a koláží českých umělců ze sbírky Jana a Medy Mládkových. V Praze: Museum Kampa - Nadace Jana a Medy Mládkových ve spolupráci s Magistrátem hlavního města Prahy, 2003, 115 s. ISBN 80-239-1665-3.

Prostor a jeho člověk. Editor Michal Ajvaz, Ivan M Havel, Monika Mitášová. Praha: Vesmír, 2004, 327 s. ISBN 80-859-7760-5.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2013. s. 73.

HLUŠIČKA, Jiří. Michal Ranný. Praha: Odeon, 1993, 221 s. ISBN 80-207-0487-6.

ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní a umělecké školy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-129-X

ROESELVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. 1. vyd. Ilustrace Robert Ježdík. Praha: Sarah, c1995, 195 s. ISBN 80-902-2674-4.

ROESELVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997, 219 s. ISBN 80-902-2672-8.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 3., rev. Editor Vladimír Mejstřík. Praha: Academia, 2003, 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3.

SLAVÍK, Jan. *Od výrazu k dialogu ve výchově: artefiletika*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 199 s. ISBN 80-718-4437-3.

SLAVÍK, Jan a Petr WAWROSZ. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004, 303 s. ISBN 80-7290-130-3.

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, Jan SLAVÍK a Helena HAZUKOVÁ. *Výtvarné čarování: (artefiletika pro předškoláky a mladší školáky)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2000, 177 s., xxxii s. obr. příloh. ISBN 80-729-0016-1.

ŠTORM, František. *Eseje o typografii*. Vyd. 1. Praha: Společnost pro Revolver Revue, 2008, 155 s. ISBN 978-80-87037-15-7.

TYWONIAK, J. *150 let hamrů v Kamenici*. Kamenice u Prahy: n. p. STROJMETAL, 1970.

UŽDIL J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. Praha: SPN, 1974.

VELIČKOVÁ, Markéta a Petr VELIČKA. *Aleje české a moravské krajiny: historie a současný význam*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2013, 245 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-807-3634-131.

ZEMINA, Jaromír. *Jiří John: Deset úvah o umění, o přírodě, o životě a umírání*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1988, 225 s.

ZHOŘ, Igor. *Výtvarná výchova v projektech*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1995, 87 s. ISBN 80-858-0848-X.

Periodika:

Naše řeč. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 1942. Číslo XXVI. ISSN 0027-8203. s. 52.

Svatomartinské listy. Vydává římskokatolická farnost v Nejdku. Prosinec 2013.

Elektronické zdroje:

DOX Centrum současného umění: Kde domov můj? [online]. [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/vystavy/kde-domov-muj-2>

HASÍKOVÁ, Eva. *Kde domov můj? Studie konstrukce reality domova migrantů* [online]. 2008 [cit. 2015-03-02]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Csaba Szaló. Dostupné z: [<http://is.muni.cz/th/112969/fss_m/>](http://is.muni.cz/th/112969/fss_m/).

HRUŠKOVÁ, Marie. *Kult stromů v zemích Koruny české*. [online]. Il. Jaroslav Turek. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2012 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/75/09/08/kult_stromu_v_zemich_koruny_ceske.pdf

Josef Lada [online]. [cit. 2015-03-21]. Dostupné z: <http://www.joseflada.cz/josef-lada/>

Ladův kraj: Mikroregion [online]. [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://www.laduv-kraj.cz/laduv-kraj/mikroregion/>

Památník mistra Josefa Lada [online]. [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://hrusice.pragmatic.cz/lada.html>

Stormtype Fontclub: Negro [online]. [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: <http://archive.stormtype.com/typefaces-fonts-shop/index.php?id=2>

Stránky obce Kamenice: Historie obce [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.obeckamenice.cz/obec-kamenice/informace-o-obci/historie/>

Stránky obce Kamenice: Současnost obce [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.obeckamenice.cz/obec-kamenice/informace-o-obci/soucasnost/>

Typomil: Sazební obrazec [online]. [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: <http://typomil.com/kompozice/sazebni-obrazec.htm>

ZŠ Kamenice: Historie naší školy. [online]. [cit. 2015-03-11]. Dostupné z: <http://www.kameniceskola.cz/o-skole/zakladni-fakta/historie-skoly.html>

7 Seznam příloh

1. Pracovní list k prvnímu úkolu
2. Pracovní list k třetímu úkolu
3. Pracovní list ke čtvrtému úkolu
4. Pracovní list k šestému úkolu
5. Obrazová dokumentace knihy autorských pohádek

8 Seznam obrázků

Pokud není uvedeno jinak, fotografie pocházejí z vlastních zdrojů.

Obrázek 1: Ukřižovaný (J. V. Myslbek)	15
Obrázek 2: Zámek v Kamenici.....	16
Obrázek 3: Altán zvaný "Opičárna"	17
Obrázek 4: Skica sochy <i>Mistr Jan Hus</i> ve vestibulu ZŠ Kamenice (Karel Lidický)	18
Obrázek 5: Krajina žulových kamenů (u Mlýnského rybníka)	20
Obrázek 6: Krajina žulových kamenů (na Kněží hoře)	21
Obrázek 7: Alej v Kamenici (vedoucí k Mlýnskému rybníku)	23
Obrázek 8: Znak obce Kamenice.....	23
Obrázek 9: Hamerský rybník (v pozadí zámek)	24
Obrázek 10: Současné centrum obce	28
Obrázek 11: Kulturní dům.....	29
Obrázek 12: Školní budova	29
Obrázek 13: Michal Ranný, Kameny (In: HLUŠIČKA, Jiří. Michal Ranný. Praha: Odeon, 1993, 221 s. ISBN 80-207-0487-6. s. 27).....	39
Obrázek 14: Struktura kamene (Phoebe, 3. ročník).....	43
Obrázek 15: Struktura kamene (Nela, 1. ročník).....	44
Obrázek 16: Struktura kamene (Kristýna, 4. ročník).. ..	44
Obrázek 17: Kámen v trávě (Nada, 2. ročník).....	45
Obrázek 18: Bohuslav Reynek(In: VELIČKOVÁ, Markéta a Petr VELIČKA. Aleje české a moravské krajiny: historie a současný význam. 1. vyd. ISBN 978-807-3634-131.s. 197)...	45
Obrázek 19: Koruna stromu při západu slunce (Vladimír, 2. ročník)	48
Obrázek 20: Nad korunou lípy (Dan, 1. ročník).	49
Obrázek 21: Ve stračím hnízdě (Tereza, 1. ročník).	49
Obrázek 22: Kočka na lípě (Kristýna, 4. ročník).	50
<u>Obrázek 23: Jasanský & Polák (DOX Centrum současného umění: Kde domov můj? [online]. [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: http://www.dox.cz/cs/vystavy/kde-domov-muj-2]</u>	50
Obrázek 24: Oči mandlovitého tvaru.....	54
Obrázek 25: Oči oválného tvaru.	54

Obrázek 26: Oči kulatého tvaru.....	54
Obrázek 27: Mobilní telefony.....	55
Obrázek č. 28: Dívčí atributy.	55
Obrázek 29: Kamínky pro štěstí.....	55
Obrázek č. 30: Místa setkávání:.....	56
Obrázek 31: Pohlednice místo vzkazu (Eva, 1. ročník).	57
Obrázek 32: Pán ze sousedství, co si jednou zlomil nohu – celá postava a detail hlavy (Naďa, 2. ročník).	57
Obrázek 33: Teta (Eva, 1. ročník).....	58
Obrázek 34: Táta (Dan, 1. ročník).	58
Obrázek 35: Barevná skladba prostředí školní budovy očima dětí.	61
Obrázek 36: Tvary místa.	61
Obrázek 37: Škola (Kateřina, 2. ročník).	62
Obrázek 38: Srovnání dekorativního prvku školy ve skutečnosti a v dětském podání	63
Obrázek 39: Večerní venčení psa na louce (Tereza, 1. ročník).....	63
Obrázek 40: Školní třída (Naďa, 2. ročník).....	64
Obrázek 41: Můj dům v zimě (Kristýna, 4. ročník).	64
Obrázek 42: M. Medek, Pohyblivý hrob (In: BREGANTOVÁ, Polana. Dějiny českého výtvarného umění VI/1. Vyd. 1. Editor Rostislav Švácha, Marie Platovská. Praha: Academia, 2007, 526 s. ISBN 80-200-1487-X. s. 183).....	65
Obrázek 43: Uvnitř hrobky (Nikol, 3. ročník).....	68
Obrázek 44: Schody do tajné chodby (Kateřina, 2. ročník).	68
Obrázek 45: Průřez chodbou (Vladimír, 1. ročník).	69
Obrázek 46: Já v chodbě (Ema 2. ročník).....	69
Obrázek 47: Petr Nikl, Ilustrace Holé pohádky (In: NIKL, Petr. Lingvistické pohádky. 1. vyd. Praha: Meander, 2006, 55 s. Modrý slon, sv. 15. ISBN 80-862-8349-6. s. 23).....	70
Obrázek 48: Dávní mořští tvorové.....	72
Obrázek 49: Vodní rostliny.	73
Obrázek 50: Živočichové našeho rybníka.	73
Obrázek 51: Vysušení moře (Aleš, 1. ročník).....	74
Obrázek 52: V našem rybníce (Naďa, 2. ročník).	74
Obrázek 53: V našem rybníce (Vladimír, 2. ročník).	75

Obrázek 54: Život pod hladinou (Kateřina, 2. ročník).	75
Obrázek 55: Práce dětí 3. ročníku	76
Obrázek 56: Výňatek z pracovního listu žáka 3. ročníku	76
Obrázek 57: Kniha v krabici před a po otevření	80
Obrázek 58: Přední a zadní strana knihy	81
Obrázek 59: Předsádka a hlavní titul	81
Obrázek 60: Začátek kapitoly a obsah	81
Obrázek 61: Text pohádky s ilustracemi.....	81
Obrázek 62: Detaily ilustrací.....	82